

หว่านพันธุ์แห่งโพธิ์

ประวัติ ชีวิตและผลงาน ของหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ
หลวงพ่อคำเขียนกับความเปลี่ยนแปลงที่บ้านท่ามะไฟหวาน*

พระไพศาล วิสาโล

ในสายตาของประชาชนทั่วไป พระคำเขียน สุวณฺโณ เป็นพระเรียบง่าย ธรรมดา ไม่มีอะไรแตกต่างจากพระทั่วไปที่พบเห็นเท่าใดนัก แต่ในหมู่นักพัฒนารุ่นใหม่นั้น ท่านเป็นที่รู้จักในฐานะพระนักพัฒนาที่อ่อนน้อมถ่อมตน มีทัศนะก้าวหน้าและเท่าทันสังคมสมัยใหม่อย่างยากที่จะหาได้ในพระเถระปัจจุบัน ส่วนนักปฏิบัติธรรมจำนวนไม่น้อยก็นับถือท่านว่าเป็นอาจารย์กรรมฐานที่เปี่ยมด้วยปัญญา กรุณา มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส แต่สำหรับชาวบ้านบนหลังเขา “ภูโคง” โดยเฉพาะที่ท่ามะไฟหวานแล้ว ท่านคือ “หลวงพ่อ้วน” อันเป็นที่เคารพนับถือ เป็นทั้งพระผู้นำและผู้ปกครอง ที่ใส่ใจทุกข์สุขของชาวบ้านอย่างจริงจัง ภาพประทับใจเช่นนี้ อาจเลือนลางในความรู้สึกของชาวท่ามะไฟหวานที่เป็นวัยรุ่นลงม แต่สำหรับคนมีอายุส่วนใหญ่ ที่อยู่ท่ามะไฟหวานนานกว่า ๑๐ ปีและได้ทันเห็นท่านเมื่อแรกมารับเป็นเจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้าน จนกระทั่งย้ายกลับไปวัดเดิม เขาเหล่านั้นยังคงทรงจำได้เป็นอย่างดีถึงความเปลี่ยนแปลงของท่ามะไฟหวาน อันมิอาจเกิดขึ้นได้เลย หากปราศจากวิริยะและการอุทิศธรรมของท่าน

จากหมู่บ้านที่ขึ้นชื่อในด้านการพนัน เป็นแหล่งรวมนักเสี่ยงโชคทั่วทั้งภู อบายมุข แผ่ซ่านไปทั่วละแวก การทะเลาะวิวาทและต่อยตีเกิดขึ้น มิได้ขาด ปัญหาต่าง ๆ ตัดสินกันด้วยความรุนแรงและกฎป่า หากความสงบมิได้ จนชาวบ้านบางคนเรียกว่า “ดงเลือด” นั้น ในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ท่านอยู่ ท่ามะไฟหวานได้กลายเป็นหมู่บ้านที่สงบร่มเย็น แม้ฐานะความเป็นอยู่อาจจะไม่ดี ดังหมู่บ้านพัฒนาทั้งหลาย แต่สิ่งสำคัญก็คือ ชาวบ้านมีความสามัคคี กลมเกลียวยิ่งกว่าแต่ก่อน การพนันและสุรยาเมาลดลงฮวบฮาบ ข้อพิพาทสามารถระงับได้อย่างสันติด้วยกลไกภายในหมู่บ้าน จนแทบไม่ต้องพึ่งอำเภอรหรือกลไกภายนอกหมู่บ้านเลย

นี่ อาจไม่ใช่ความสำเร็จทางวัตถุธรรม ตามมาตรฐานการพัฒนา ชนิดที่กำลังแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน แต่ในทัศนะของชาวบ้านท่ามะไฟหวาน นี้ เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อ

* บทความนี้ เขียนครั้งแรกในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ และได้แก้ไขปรับปรุงในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑ อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลาย้อนหลังโดยประมาณที่กล่าวในบทความ ให้เอาปีที่เขียนเป็นเกณฑ์

ชีวิตของเขาอย่างมาก จากชีวิตที่หัวทกกันชีวิต เลื่อนลอย ไร้หลักยึด ส่ามะเลเทเมา กลับกลายเป็นชีวิตที่มีศีลธรรม เป็นที่พึ่งของตนเองและของครอบครัวได้ หากถามเขาถึงสาเหตุที่ชีวิตของเขาเปลี่ยนแปลงไปได้ถึงเพียงนี้ เขาย่อมนึกถึงหลวงพ่อ้วนของเขาก่อนอะไรอื่น

จากหมอธรรมสู่พระกรรมฐาน

หลวงพ่อดำเขียน เป็นชาวหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น หากมาเติบโตที่บ้านหนองแก อำเภอกำแพงศรี จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากภูโคงค์ ซึ่งมีชื่อทางการว่า “ภูแลนคา” อันเป็นที่ตั้งของบ้านท่ามะไฟหวานและอีก ๔๐ หมู่บ้าน ท่านมีนิสัยน้อมนำในทางพุทธศาสนา และการบุญการกุศลมาแต่ยังเล็ก หากมาได้บวชเป็นพระภิกษุ ก็เมื่ออายุใกล้ ๓๐ แม้จะได้บวชเณร กับเขา แต่ก็เพียงชั่วเวลาปีครึ่งเท่านั้น เพราะต้องลี้กไปทำมาหากิน ช่วยทางบ้าน ซึ่งตอนนั้นมีฐานะไม่สู้ดีนัก ท่านเคยปรารภให้ฟังว่า ตั้งแต่เล็กแล้วก็ไม่มีโอกาสสนุกสนานเหมือนเด็กคนอื่น ๆ ต้องทำงานหนัก เป็นหลักให้ทางบ้าน เนื่องจากพี่ ๆ แยกย้ายกันไปมีเหย้ามีเรือนที่อื่น คงเหลือแต่ท่านที่ต้องดูแลน้อง ๆ และช่วยแม่ทำงาน ความที่ปากกัดตีนถีบตั้งแต่เล็ก กอปรกับมีนิสัยรักงาน ท่านจึงมีความสามารถหลายด้าน ทั้งในด้านจักสาน ทอผ้า ก่อสร้าง และที่ขึ้นชื่อไปหลายท้องถิ่นก็คือ ความสามารถในการรักษาโรคด้วยคาถาอาคมและน้ำมันต์ ท่านฝึกปรือมาทางนี้ อย่างเชี่ยวชาญด้วยความอุตสาหะ จนกลายเป็น “หมอธรรม” แต่อายุ ๑๗ ปี ท่านเล่าว่า สาเหตุที่มามีอาชีพทางนี้ ก็เพราะไม่สบายใจที่เห็นแม่และญาติพี่น้อง เวลาป่วยต้องไปพึ่งหมอคนอื่น โดยท่านไม่สามารถช่วยอะไรได้ ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดความพากเพียรเรียนคาถาอาคม ด้วยมานะว่า หากคนอื่นเป็นหมอธรรมกันได้ ทำไมตนจะเป็นกับเขาไม่ได้ แล้วท่านก็สามารถทำได้เชี่ยวชาญสมใจ จนเป็นที่นับถือของคนทั่วไป สามารถรักษาคนบ้า คลุ้มคลั่ง เป็นโรคประสาท ตลอดจนกำราบ “ผี” ที่เข้าสิงคนได้ หากถามท่านเวลานี้ ท่านก็จะตอบว่า ที่เขาหายได้นั้น เป็นเพราะกำลังใจของเขาเอง ท่านเพียงแต่ช่วยให้เขาและญาติพี่น้องที่แวดล้อม มีความมั่นใจว่าเขาจะหายได้ในที่สุด โดยที่พิธีกรรม คาถาอาคม เป็นเพียงเครื่องมือเสริมสร้างกำลังใจเขาเท่านั้น แต่ตอนนั้นท่านเชื่อว่า เป็นเพราะคาถาอาคมและพิธีกรรมของท่านต่างหากที่ทำให้เขาหายปกติ ความมั่นใจเช่นนี้ กระมังที่เป็นสาเหตุประการหนึ่ง ทำให้คนป่วยของท่านหายได้เป็นส่วนมาก แต่หาก

เป็นผู้ป่วยที่อาการหนักจริง ๆ หรือที่เจ็บด้วยโรคทางกาย สุดวิสัยจะแก้ได้ท่านจะไม่รับรักษา โดยไม่ให้เหตุผล เพียงแต่บอกให้ไปรักษากับคนอื่น ด้วยอาชีพนี้ท่านและครอบครัวจึงมีฐานะดีขึ้นเรื่อย ๆ

จุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของท่าน เริ่มปรากฏเมื่อได้ยินกิตติศัพท์ของหลวงพ่อเทียนหรือพระพันธ์ จิตตสุโก ว่าเป็นอาจารย์กรรมฐานที่สอนผิดกับคนอื่นทั้งปวงในเวลานั้น กล่าวคือไม่สนใจเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิ์เดชใด ๆ หากมุ่งที่ธรรมล้วน ๆ ข้อนี้ สะดุดใจท่านมาก เพราะตอนนั้นยังเชื่อว่าพุทธศาสนาเป็นเรื่องคาถาอาคม ประกอบกับลูกพี่ลูกน้องของท่านได้ไปบวชอยู่ในสำนักของหลวงพ่อเทียน ท่านจึงสนใจไปเรียนจากหลวงพ่อเทียนที่วัดป่าพุทธยาน จังหวัดเลย เวลานั้นท่านยังมีทิฐิมานะมาก ด้วยความที่เป็นหมอธรรม เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป จึงสำคัญตนว่า เหนือกว่า ดีกว่า และน่ากราบไหว้มากกว่าพระภิกษุด้วยซ้ำ แต่เมื่อพบหลวงพ่อเทียน ก็ฉุกใจคิด เพราะหลวงพ่อสอนสิ่งที่ท่านไม่เคยได้ยิน และไม่เคยคิดมาก่อน ท่านว่า “โยม ถึงจะเก่งขนาดไหน แต่ถ้ายังมีความโกรธ ความโลภ ความหลง ก็แสดงว่า ไม่ใช่ โยมถึงจะชอบทำบุญ ถ้าตัวโลภ โกรธ หลงไม่เบาบาง ทำลายไม่ได้ ก็ไม่มีโอกาสได้บุญ บุญที่แท้จริงมันต้องทำลายตัวนี้ หหมดไป

ยิ่งกว่านั้น หลวงพ่อเทียนยังทำทนายท่าน และยืนยันหนักแน่นถึงอานิสงส์ของการปฏิบัติตามแนวที่ท่านสอน ท่านจึงลองปฏิบัติด้วยการเจริญสติ กำหนดรู้ การเคลื่อนไหวของกายและความปรุงแต่งนึกคิดของจิตใจ ปรากฏว่าในเวลาไม่ถึงเดือน ท่านก็สามารถเข้าใจธรรมเบื้องต้น ท่านบอกว่าตอนนั้นเกิดความนึกคิดหลายอย่างเปลี่ยนไปโดยฉับพลัน ประจักษ์แจ้งแก่ใจว่า ศาสนาที่แท้จริงคืออะไร ล้นความหลงไหลติดยึดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผีสังเทวดา แม้บุหรีที่เคยติดอย่างหนักก็เลิกได้ทันที คุณค่าแห่งธรรมที่ประสบนั้น เป็นสิ่งที่ท่านไม่เคยสัมผัสมาก่อน ทำให้ท่านตัดสินใจละทิ้งวิถีชีวิตที่เคยดำเนิน สละจากครอบครัว ภรรยาและลูกชาย หันมาบวชเป็นพระกรรมฐานเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๙ ขณะอายุ ๒๙ ปี

ในช่วง ๓ ปีแรก ท่านมุ่งการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง แม้มีกิจเผยแผ่พุทธศาสนาอยู่บ้าง แต่ท่านก็ยังถือเอาการปฏิบัติเฉพาะตนเป็นหลัก ด้วยมีมานะว่า ในเมื่อหลวงพ่อเทียนสามารถเข้าใจธรรมแต่อายุ ๔๖ ปี ท่านซึ่งมีวัยฉกรรจ์กว่า จะทำเช่นนั้นไม่ได้เชียวหรือ วิปัสสนาญาณปรากฏแก่ท่านตามลำดับแห่งการปฏิบัติ จนเมื่อท่านเข้าใจธรรมเบื้องต้น ล้นความปรารถนาที่จะแสวงหาครูบาอาจารย์อีก ท่านจึงหันมาให้ความสำคัญแก่การสั่งสอนชี้แนะธรรมปฏิบัติ นับแต่นั้นมา

ในพ.ศ. ๒๕๑๒ ท่านได้เดินทางมาสมทบกับพระบุญธรรม อุตตมธมฺโม ญาติผู้พี่ซึ่งจาริกมารอท่านอยู่ก่อนแล้วที่ป่าไถ่บ้านกุดโง้ง บนภูโค้ง นั้นเป็นครั้งแรกที่ท่านขึ้นมาบนภูนี้ จากนั้นก็ขึ้นมาเยี่ยมเยียนอยู่เนือง ๆ ส่วนหลวงพ่อบุญธรรมอยู่ประจำที่นั่น และได้บุกเบิกจนกลายเป็นวัดป่าสุคะโตในปัจจุบัน ครั้นถึง พ.ศ. ๒๕๑๙ หลวงพ่อคำเขียนจึงได้มาอยู่ประจำร่วมกับหลวงพ่อบุญธรรม ด้วยท่านแลเห็นถึงความจำเป็นที่จะปักหลักอยู่ที่ใดที่หนึ่ง เพื่อสอนกรรมฐานให้ต่อเนื่องแทนที่จะเดินทางสั่งสอนตามที่ต่าง ๆ และท่านก็เห็นว่าป่าบนภูโค้งนั้นเหมาะแก่การเจริญภาวนาและสอนกรรมฐาน ด้วยสงบ สัตถ์ ธรรมชาติ เอื้ออำนวยต่อการดูจิตดูใจยิ่งนัก

แต่แล้วไม่ทันที่ท่านจะได้ปักหลักสอนกรรมฐานที่ป่าแห่งนั้น ชาวบ้านท่ามะไฟหวาน ซึ่งอยู่ห่างออกไป ๓ ก.ม. ก็มานิมนต์ท่านไปเป็นเจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง อันเป็นหนึ่งในสองของวัดประจำหมู่บ้าน เมื่อได้รับนิมนต์หลายครั้งเข้า ท่านจึงรับเป็นเจ้าอาวาส เพราะเล็งเห็นว่าท่ามะไฟหวานเป็นหมู่บ้านใหญ่บนภูโค้ง หากชาวบ้านที่นั่นมีพื้นฐานทางธรรม ก็จะได้เอื้อให้ท่านและหลวงพ่อบุญธรรม สามารถเผยแผ่ธรรมออกไปให้กว้างขวาง เวลานั้นท่านดำรงไปประจำที่นั่นเพียง ๑ - ๒ ปีเท่านั้นและไม่คิดว่าจะมีกิจอย่างอื่น นอกจากการสอนธรรมแก่ชาวบ้าน แต่ท่านไม่รู้เลยว่า ต่อแต่นั้นท่านจะมาถึงจุดเปลี่ยนอีกช่วงหนึ่ง ซึ่งมีผลต่อสำนึกและบทบาทของท่านในฐานะพระกรรมฐาน จุดเปลี่ยนเช่นนี้ อาจจะไม่เกิดขึ้น หากท่ามะไฟหวานมิได้เป็นหมู่บ้านพิเศษที่ผิดไปจากหมู่บ้านทั่วไปที่ท่านรู้จัก

ท่ามะไฟหวานกับงานระยะแรก

ท่ามะไฟหวานเป็นหมู่บ้านตั้งใหม่ มีความเป็นมาไม่เกิน ๒๕ ปี แต่ก็เรียกได้ว่า เป็นหมู่บ้านรุ่นแรก ๆ บนภูโค้ง เดิมเป็นเขตป่าทึบ อุดมด้วยสิ่งสารสัตว์และไม้ใหญ่น้อยนานาพันธุ์ ทั้งภู มีคนขึ้นมาทำไร่ไถนาไม่มากนัก ไม่จำเป็นต้องพูดถึงเจ้าหน้าที่ซึ่งไม่เคยขึ้นมาให้เห็น ดังนั้นจึงเป็นสถานที่หลบภัยอย่างดีสำหรับผู้มีคดีติดตัว และนี่เองคือจุดกำเนิดของบ้านท่ามะไฟหวาน นับแต่มีชาวบ้านคนแรกหนีคดีขึ้นมาพักพิงอยู่ ณ ที่ซึ่งเป็นบ้านท่ามะไฟหวานปัจจุบัน ราว ๆ พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๕ ชาวบ้านที่มีพื้นเพคล้ายคลึงกันก็ทยอยขึ้นมาเป็นระลอก ๆ พร้อม ๆ กับชาวบ้านที่ต้องการบุกเบิกหาที่ทำกินใหม่

ระลอกคลื่นอพยพครั้งใหญ่ เกิดขึ้นราว พ.ศ. ๒๕๑๗ – ๒๕๑๘ เมื่อชาวบ้านบริเวณ
พื้นที่ราบจากทุกสารทิศ ขึ้นมาหักร้างถางพง ถางป่า จับจองที่เป็นการใหญ่ เพื่อทำไร่
สำปะหลัง ซึ่งตอนนั้นมีราคาสูงเป็นประวัติการณ์ ทำมะไฟหวานจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว
ความที่ดินยังอุดม จึงให้ผลผลิตดี ประกอบกับมีการขายที่กันมาก เงินจึงค่อนข้างสะพัดใน
หมู่บ้านนี้ เมื่อเทียบกับที่อื่น ๆ เปิดช่องให้การพนันและอบายมุข ซึ่งมีอยู่ดกตั้งแต่เดิมแล้ว
นั้นเพิ่มขึ้นพรวดพราด สุรายาเมาเหล้าโรงขายดีนัก ตามถนนหนทางมีวงไฟไฮโลและชนไก่
กันเกร่อไปหมด ยิ่งวันไหนมีงานบุญงานกุศลด้วยแล้ว วงพนันและวงเหล้าจะตามเข้าไปถึง
ในวัดพร้อม ๆ กับมหรสพ การบันเทิงทั้งหลายบรรดามี ชาวบ้านจึงแทบไม่ใช่อันทำงาน
กัน มีหลายครอบครัวอพยพขึ้นมาเพื่อเล่นการพนันโดยเฉพาะ ไม่สนใจไฉนเอาเลย แม้
ชาวบ้านรอบ ๆ ก็เข้ามาร่วมวงพนันด้วยไม่เว้นแต่ละวัน ทำมะไฟหวานจึงกลายเป็น
ศูนย์กลางการพนันบนภูโค้งละแวกนั้นไปเลยทีเดียว เป็นที่เลื่องลือกันว่า ที่ทำมะไฟหวาน
นั้น “เงินดก” นัก ขนาดมีการให้กู้เงินที่เรียกว่า “จ่ายโท” สำหรับนักพนันที่ร้อนเงิน
โดยเฉพาะ กล่าวคือ หากยืม ๑๐๐ บาท ในตอนเช้า จะต้องจ่ายคืน ๒๐๐ บาทในตอนเย็น

เมื่อสุรายาเมาและการพนันดาชดขึ้นเช่นนี้ การทะเลาะวิวาทจึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยง
ไม่ได้ การต่อตีตามท้องถนนและแม้กระทั่งในวัดมิใช่สิ่งผิดปกติสำหรับทำมะไฟหวาน
กฎหมายบ้านเมืองไม่มีความหมายเท่าใดนักสำหรับที่นั่น วันดีคืนดี นึกโมโหขึ้นมา ก็โยน
ระเบิดเข้าไปในบ้านคน เห็นไก่ในหมู่บ้าน ก็ยิงตายกลางถนน โดยไม่สนใจว่าใครเป็น
เจ้าของ ผลคือมีการตั้ง “ศาลเตี้ย” กำจัดกัน ในยามที่ปรบักซ์ออกไปทำอะไรทำนานอก
หมู่บ้าน คำว่า “บ้านป่าเมืองเถื่อน” อาจให้ความรู้สึกธรรมดา เมื่อเทียบกับสมญานามที่
ชาวบ้านบางคนตั้งให้แก่ทำมะไฟหวานว่า “ดงเลือด” ที่ดีหน่อยก็ตรงที่ ไม่มีการจีปล้นใน
หมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านล้วนมีฐานะใกล้เคียงกัน ด้วยกำลังก่อร่างสร้างตัวกันทั้งนั้น จะมี
ก็แต่ไปลักขโมยควายหมู่บ้านอื่น

วัดนั้นแม้จะมีแต่ก็ไร้ความหมาย วันพระวันศีลหมู่บ้านก็ยังไม่ว่างเว้นแต่ปาณาติบาต
ฆ่าควายกันกลางถนน เพื่อเอาเนื้อ มาทำบุญ ยิ่งกว่านั้นยังเอาเหล้ามากินกันในวัด เป็นที่
สนุกสนานครึกครื้น คนเมาเหล้าเข้าวัดเป็นเรื่องธรรมดา ก่อนที่หลวงพ่อดำเขียนจะมาเป็น
เจ้าอาวาส ท่านเล่าว่าตอนมาอยู่ที่วัดนี้ใหม่ ๆ ต้องขนขวดเหล้าเอาไปทิ้งนอกวัดเป็นการ
ใหญ่ เวลานั้น ลีเก หมอลำ หนังเร่ หรือมวย หากมีขึ้นในวัดเมื่อไร วงพนันวงเหล้าเป็นต้อง
จับกลุ่มกันนับสิบวง และมักจบลงด้วยการต่อตีกันในวัดเป็นประจำ

พูดไปทำไมมี แม้พระสงฆ์องค์เจ้าก็เป็นพี่ของชาวบ้านไม่ได้ โดยที่ชาวบ้านเองก็มีได้หวังอะไรจากท่าน นอกจากให้เฝ้าวัดเอาไว้ พอไม่ให้ว่างพระเท่านั้น ต้นไม้ใหญ่หน่อยในวัด หลวงตาท่านก็ตัดเสียจนเตียน เพื่อเป็นลานเล่นว่าว ตกค่ำก็หุงข้าวกินในวัด ไม่ใส่ใจในกิจธุระของพระภิกษุ เป็นที่เอือมระอาของชาวบ้าน จนที่สุตทนคำติฉินนินทาไม่ไหว หลวงตาก็หนีไป ปล่อยวัดให้ร้างร่วมปี

เมื่อหลวงพ่อบอกมาเขียนมาท่ามะไฟหวานนั้น ท่านวางเงื่อนไขไว้ ๒ ข้อ ข้อแรก จะต้องล้อมรั้ววัด ห้ามไม่ให้เอาควายมาเลี้ยงในวัด ข้อที่สองห้ามไม่ให้มีมหรสพ เล่นการพนัน หรือกินเหล้าในวัด หลังจากนั้นท่านก็ทำการปรับปรุงวัดภูเขาทอง ถูมจากการปลูกไม้ใหญ่เพื่อฟื้นฟูสภาพนาให้กลับคืนมาใหม่ สร้างกุฏิ ขุดบ่อน้ำ พร้อมกันนั้นก็เริ่มงานสอนธรรมอันเป็นจุดหมายเดิมเพียงประการเดียวของท่านที่มาหมู่บ้านนี้ นอกจากจัดให้มีการฟังธรรมในวัดตามโอกาสอันควรแล้ว ท่านยังถือเป็นกิจสำคัญที่จะต้องชี้แนะประชาชนให้ละอบายมุข ด้วยท่านถือว่า เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของชาวบ้าน เป็นสาเหตุแห่งความวิบัติส่วนบุคคล สร้างความทุกข์ยากในครอบครัว และก่อให้เกิดความริ้วฉานและสามัคคีในหมู่บ้าน ท่านเริ่มรณรงค์ต่อต้านอบายมุข ด้วยการกระจายเสียงจากวัดทุกเช้า เพื่อชี้ให้เห็นโทษของอบายมุขทุกชนิด แม้การเทศน์ในวัดท่านก็มุ่งชี้ประเด็นนี้ จนเมื่อชาวบ้านเริ่มคุ้นเคย ท่านจึงหมั่นเดินตรวจตราในหมู่บ้าน บ้านไหนที่ท่านรู้ว่ามึนงพนัน ท่านก็จะทำที่ชะเง้อดู ชาวบ้านเห็นเข้าก็รู้สึกละอายท่านทำเช่นนี้ สม่ำเสมอ มาภายหลังครที่เล่นการพนัน พอเห็นท่านเดินมา ก็แตกฮือ ในช่วงเวลาไม่ถึง ๒ ปี ชาวบ้านหลายคนก็กลับตัว ด้วยเห็นโทษของอบายมุขตามที่ท่านสอน ที่สำมะเลเทเมาในการพนัน เหล้า บุหรี่ ก็เลิกไป ที่เคยเป็นอันธพาลก็หันมาใส่ใจกับอาชีพการงาน ใช้ชีวิตอย่างสงบ แต่ส่วนใหญ่แล้ว แม้จะยังไม่เห็นคล้อยตามท่านทีเดียว แต่ก็รู้สึกเกรงใจท่าน ไม่กล้าทำให้ท่านเห็น ที่ไม่อาจเลิกได้เด็ดขาด ก็ทำน้อยลง ด้วยละอายใจ พวกที่เห็นด้วยเลยก็มีอยู่ไม่น้อย แม้จะไม่ทำตามที่หลวงพ่อบอกชี้แนะ แต่ก็ไม่กล้าคัดค้านต่อต้านท่าน ด้วยความเกรงท่าน จะกินเหล้าตั้งวงพนันก็ต่อเมื่ออยู่ลับหลังท่านแล้ว

พูดเพียงเท่านี้ พิจารณาเถิน ๆ ก็ดูเหมือนว่า อบายมุขที่ท่ามะไฟหวานนั้นแก้ได้ง่ายเหลือเกิน ไม่สมกับที่เป็นปัญหารุนแรงที่หมักหมมมานาน ในเรื่องนี้สิ่งสำคัญที่ท่านทำนั้นมิได้อยู่ที่การเทศนาสั่งสอนเพียงอย่างเดียว ท่านตระหนักดีว่าลำพังการพูดนั้น ยังไม่พอ หากจำต้องทำให้เขาดู อนุรักษ์ให้เขาเห็น จนเขาศรัทธาและเคารพนับถือ และเชื่อว่าท่าน

สามารถเป็นที่พึ่งของเขาได้ จุดนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คำพูดของท่านมีน้ำหนักจนชาวบ้านต้องคำนึงถึงท่านในยามที่ท่าตัวขัดกับคำสอนของท่าน ตลอดเวลาที่ท่านอยู่ที่ท่ามะไฟหวาน นับแต่แรกมาจนจากไปนั้น ชาวบ้านทั่วไปไม่เคยสงสัยในศีลจารวัตรของท่าน ประจักษ์ชัดในวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สันโดษและเสียสละจริงใจและเมตตาต่อชาวบ้าน อย่างไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ท่านพยายามใช้ความดีและความจริงเข้าสู่กับอบายมุข ไม่ว่าจะในระหว่างการกระจายเสียงหรือการเทศน์ในวัด ท่านจะแจงเหตุผลให้ชาวบ้านเห็นโทษของอบายมุข ไม่มีการดูว่ากล่าวหรือใช้อำนาจบังคับ แม้กระทั่งการห้ามชาวบ้านเล่นการพนัน เสพสุรา ยาเมาในหมู่บ้าน ท่านก็ไม่เคยกระทำ หากเพียงแต่ห้ามไม่ให้มาทำในวัด และขอร้องไม่ให้ทำในหมู่บ้านอย่างประเจิดประเจ้อ หากจะฆ่าวัวฆ่าควาย ก็ไม่ควรกระทำกันกลางบ้าน จนกลายเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน อันจะเพาะนิสัยโหดร้ายให้แก่เด็ก ๆ ท่านเองพอใจจะใช้วิธีการทำนองนี้ มากกว่าการบังคับขู่เข็ญหรือวิธีที่รุนแรง เคยมีชาวบ้านมาปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับท่านว่า ลูก ๆ ไปดูหนังเร่ เดือนหนึ่ง ๆ หมดเงินไปนับร้อยบาท ท่านก็แนะนำให้ไปห้ามเขา ให้เงินหนุนส่งเขาไปเลย และให้บอกกับเด็กด้วยว่า “ไป เอาเงินไปให้เขา พวกเรากินแจ่ว (พริก) กินหยัง (อะไร) ก็ได้ดอก เขากินแจ่วกินหยังบ่ได้ สงสารเขา เอาเงินไปให้เขาเถอะ พวกเราไปเสีย (ตาย) หล้ารับจ้างเขากินแจ่วก็ได้ดอก เขาหาเงินก็หาเงินแบบนี้ จับจอบจับเสียมบ่ได้” ชาวบ้านผู้นั้นก็ทำตามท่านบอก ผลคือลูก ๆ ไม่ไปดูหนังเร่อีกเลย

ความดีและความสุภาพของท่านทำให้ท่านชนะใจชาวบ้าน เป็นที่เคารพนับถือและยำเกรงของคนทั้งหมู่บ้าน ถึงจะมีคนไม่เห็นด้วย ก็เพียงแต่ไม่ทำตามที่ท่านบอก แต่ไม่กล้าต่อต้านให้ปรากฏ เคยมีเหมือนกันที่ชาวบ้านแสดงปฏิกิริยาต่อท่าน ในงานบุญคราวหนึ่ง มีการเรียไรเงินจากชาวบ้านด้วยกัน ชาวบ้านจำนวนหนึ่งไม่ยอมให้ แลมบอกว่า เมื่อหลวงพ่อบอกไม่ให้คนไปกินเหล้า เล่นไฟในวัด ก็ไม่ต้องมาเก็บเงินกับคนกินเหล้าเล่นไฟ นั้นเป็นอาการปฏิกิริยาที่แสดงออกมาอย่างชัดเจน เนื่องจากไม่พอใจท่าน แต่ที่รุนแรงกว่านั้น ไม่สู้ปรากฏเท่าใดนัก อย่างมากก็แอบทำกัน

แต่ทั้งนี้ ก็มีได้หมายความว่า ท่านเป็นคนอ่อน ถึงคราวจำเป็นท่านก็แข็ง ท่านเคยเขียนชาวบ้านที่เมาเหล้าเข้ามาในวัด จนเป็นที่ฮือฮา กัน ท่านถือเป็นเรื่องที่ต้องทำเช่นนั้น ด้วยชาวบ้านได้เคยปวารณาไว้กับท่านเมื่อก่อนออกพรรษาว่า ยินดีให้ท่านเขียนตีหากเมาเหล้าเข้าวัด โดยที่ในโอกาสเดียวกัน ท่านก็ปวารณากับชาวบ้านเช่นกัน ว่ายินดีรับคำตีเตียน หากชาวบ้านเห็นท่านทำผิด

เมื่อท่านตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่วัด ท่านเคยให้เด็กคนหนึ่งออกจากศูนย์นั้น เพราะท่านเห็นว่าพ่อแม่เด็กต้องการปิดภาระเลี้ยงลูกให้ท่าน เพื่อจะได้มีเวลาเล่นการพนันได้เต็มที่ หากท่านรับเลี้ยงก็เท่ากับส่งเสริมให้พ่อแม่ติดอบายมุขหนักขึ้น แต่กรณีท่านองนี้ นับว่าเป็นกรณีพิเศษที่เกิดขึ้นไม่บ่อย

นอกเหนือจากการต่อต้านอบายมุขแล้ว ในด้านการสอนธรรม ท่านยังให้มีการประยุกต์เปลี่ยนแปลงประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ เป็นอันมาก นับแต่การสวดมนต์ทำวัตรแปลแบบสวนโมกข์ เลิกการจัดงานบุญที่ฟุ่มเฟือยใหญ่โต ประดับประดาด้วยมหรสพที่สิ้นเปลือง เวทีมวยที่มีอยู่เดิมในวัดก็ดัดแปลงเป็นกุฏิพระ ส่วนเวทีหมอลำก็นำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น แต่การเลิกประเพณีเช่นนี้ ก็ใช้ว่าจะทำได้ง่ายเนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่า มหรสพเหล่านี้ จะทำให้ได้บุญมากขึ้น หากไม่มีเงิน ก็ต้องหาทางหยิบยืมคนอื่นมา หากไม่รู้สึกน้อยหน้าและขายหน้า ส่วนผลเสียทางเศรษฐกิจและการสร้างความรำคาญอันเป็นสาเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทในงานนั้น ชาวบ้านไม่สู้คำนึงถึง ท่านก็พยายามชี้แจงให้เห็นโทษจากการจัดมหรสพดังกล่าว จนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง แต่ที่ชาวบ้านนิยมโดยถ้วนหน้าเห็นจะได้แก่ การเปลี่ยนแปลงประเพณีบวชพระเถร ซึ่งแต่เดิมนั้นสิ้นเปลืองมาก ท่านก็ทำให้ง่าย ประหยัด และมีความหมาย ขณะเดียวกันก็ฟื้นฟูประเพณีบวชเรียนในช่วงเข้าพรรษาขึ้นมาใหม่ ซึ่งยังต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีท้องถิ่น เช่น บุญข้าวประดับดินในเดือน ๙ นั้น เดิมชาวบ้านฝังข้าวไว้ในดิน เพื่อเผื่อแม่แก่สรรพสัตว์ ท่านก็ให้เอามาแจกจ่ายแก่คนยากจนในหมู่บ้าน

ความเชื่อในเรื่องผีसांगเทวดาสั่งศักดิ์สิทธิ์ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ท่านพยายามแก้ไข โดยพยายามเน้นให้ชาวบ้านกลับมาพึ่งตนเอง พึ่งพาสติปัญญาและคุณธรรมของตนเองและเชื่อมั่นว่า มีแต่กรรมคือการกระทำของตนเท่านั้น ที่จะนำตนสู่ความสุขที่แท้จริงได้ มิใช่สิ่งอื่นนอกตัว ประสบการณ์ ๑๒ ปีในฐานะหมอธรรม ก็มีประโยชน์ในการโน้มน้าวชาวบ้านให้หันมาเชื่อพระธรรมได้เหมือนกัน ชาวบ้านมักได้ยินท่านพูดเสมอว่า “สมัยก่อน หลวงพ่อก็โง่ต้องพึ่งน้ำมนต์ พึ่งคาถาอาคม เสกเครื่องรางของขลัง เดียวนี้ หลวงพ่อเอาทิ้งไปแล้ว เพราะมันเป็นของเด็ก” แต่บางครั้ง เหตุผลคำชี้แจงก็ใช้ว่าจะได้ผล ในกรณีเช่นนี้ ท่านจำต้องใช้อุบาย เมื่อหลายปีก่อน หญิงชาวบ้านคนหนึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นผีปอบ เป็นตัวการทำให้เด็กในหมู่บ้านตายไปหลายคน ชาวบ้านจะขับไล่ออกไปจากหมู่บ้าน ท่านเห็นว่า อธิบายเพียงไร ก็คงไร้ผล จึงบอกกับชาวบ้านว่า จะนำหญิงผู้นั้นไปรักษา เมื่อท่านพา

ชาวบ้านผู้นั้นไปที่วัด ก็มีได้รักษาอะไร เพียงแต่ให้อยู่ที่วัด ปฏิบัติธรรมและใช้ชีวิตตามปกติ ถึงเวลาที่พาไปส่งคืนหมู่บ้าน ชาวบ้านก็ยอมรับไม่มีปฏิกิริยาอันใด กรณีดังกล่าวแม้จะเกิดที่บ้านकुตโง้ง ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดนัก แต่ก็ชี้ให้เห็นวิธีการของท่านได้เป็นอย่างดีเมื่อเร็ว ๆ นี้ที่บ้านท่ามะไฟหวานก็มีหญิงอีกคนหนึ่ง ถูกกล่าวหาว่าเป็นผีปอบทำนองเดียวกัน เสียขวัญ กำลังใจมาก ท่านพยายามชี้แจงว่า ความเชื่อนี้ไร้สาระ แต่พูดเท่าไร ๆ หญิงผู้นั้นก็ยังทำใจไม่ได้ ขอแต่น้ำมนต์ ท่านทนรับเราไม่ได้ ก็รดให้ไป ในกรณีทำนองนี้ท่านมองว่าการรดน้ำมนต์ยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนที่ยังโง่งอยู่

สิ่งหนึ่งที่ฟังกล่าวถึงก็คือ แม้ท่านจะเห็นความจำเป็นที่บุคคลต้องมีธรรมค้ำจุนชีวิต แต่การสอนธรรมของท่านก็มีได้มุ่งเกณฑ์คนเข้าวัดเป็นสำคัญ ท่านเห็นว่าการมีธรรมนั้นมิได้หมายถึงการเข้าวัดบ่อย ๆ หรือเข้าวัดกันมาก ๆ สำหรับท่าน ชาวบ้านจะเข้าวัดหรือไม่ นั้นไม่สำคัญ หากเขาเป็นพ่อที่ดี แม่ที่ดี ลูกที่ดีหรือสามีภรรยาที่ดี ท่านก็พอใจแล้ว คนเกกมะเหรกเกเร เป็นอันธพาลต่างหากที่ท่านอยากให้เข้าวัด อบรมบ่มนิสัย ส่วนคนดีนั้นแม้ทำงานในไร่นา ไม่มีเวลามาวัด ก็มีใช้เรื่องเสียหายอะไร และไม่ใช้เกณฑ์ที่จะมาวัดว่าเขาเป็นคนไม่มีศีลมีธรรม

ผู้นำจิตใจ ผู้นำชุมชน

แต่เดิมา พระภิกษุสงฆ์ ย่อมอยู่ในสถานะผู้นำของชุมชน ทั้งในด้านจิตใจและระเบียบวิถีชีวิตของชุมชน ท่ามะไฟหวาน แม้จะเป็นบ้านใหม่ ขาดรากฐานของชุมชนดั้งเดิมหลายประการ ทั้งยังขาดความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อันเป็นสิ่งผูกพันชุมชนเข้าด้วยกัน แต่อิทธิพลทางจิตใจของพระภิกษุสงฆ์ ก็ยังเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของชุมชนหลังเขาแห่งนี้ ยิ่งท่ามะไฟหวานไม่มีผู้ใหญ่บ้าน หลวงพ่อคำเขียนจึงมีสถานะเป็นผู้นำของชุมชนไปโดยปริยาย ต้องทำหน้าที่ผู้ปกครองชุมชนกลาย ๆ

ท่ามะไฟหวาน เมื่อท่านแรกมาอยู่นับเป็นหมู่บ้านใหญ่ มีกว่า ๑๐๐ หลังคาเรือนแล้ว การกระทบกระทั่งจึงมีอยู่เนือง ๆ ท่านจำต้องทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและรักษาความสงบ สร้างสามัคคีให้มีขึ้น ในช่วงที่ท่ามะไฟหวานยังไม่พ้นจากความชะงัดระสายนั่น ท่านต้องทำหน้าที่ระงับข้อพิพาทอยู่ทุกบ่อย นับแต่การทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว จนถึงการวิวาทในหมู่บ้าน บางครั้งก็ยุติลงได้ โดยเพียงแต่ไกล่เกลี่ยประนีประนอม ชี้ช่องให้เข้าใจ

กัน แต่บางครั้งก็ต้องใช้ไม้แข็ง มีคราวหนึ่ง ชาวบ้านทะเลาะกัน ด้วยฝ่ายหนึ่งมีพยานรู้เห็น ว่าอีกฝ่ายหนึ่งเก็บเงินที่ตนทำตกไป เมื่อท่านพยายามไกล่เกลี่ยให้ฝ่ายหลังคืนเงินแก่เจ้าของในทำนองทำบุญให้ท่าน ปรากฏว่าชาวบ้านคนนั้นยังยืนกรานความบริสุทธิ์ของตน ทำเดียว ท่านจึงต้องพูดออกไปแรง ๆ ว่า “ถ้าเรื่องอย่างนี้ หลวงพ่อพูดไม่ได้ ไม่ต้องมาทูล หลวงพ่ออีก ไม่ต้องมาทำบุญที่วัดอีก หลวงพ่อเป็นพระ พอรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด ถ้าหลวง พ่อพูดไม่ได้ หยุดเลย ไม่ต้องมา ตลอดถึงลูกหลานก็ไม่ต้องมา” ลงท้ายก็เลยตกลงเสร็จ แล้วท่านก็ให้ทั้ง ๒ ฝ่ายทำพิธีกรวดน้ำ เป็นไมตรี ไม่ถือโทษโกรธเคืองกันอีกต่อไป

ส่วนนักเลงอันธพาลที่เคยเป็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ท่านก็พยายามสั่งสอนให้กลับตัว กลับใจด้วยเหตุด้วยผล บางคนก็กลับตัวได้ รู้ผิดรู้ชอบที่อดกลั้นไม่ก่อเรื่องด้วยละอายท่าน หรือเกรงท่านก็มีไม่ใช่น้อย และอีกมาก ก็อพยพหลบหนีไป ด้วยกลัวว่าจะถูกจัดการ ด้วย ความรุนแรงจากนักเลงด้วยกัน และจากทหารป่าที่เริ่มแพร่เข้ามาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ แล้ว เรื่องร้ายต่าง ๆ ในหมู่บ้านจึงค่อยซาไป การระงับข้อพิพาท ซึ่งเดิมตัดสินกันด้วยกฎป่าและ ความรุนแรง ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนไปเป็นการตกลงอย่างสันติ แม้กระทั่งกฎหมายบ้านเมือง ก็พยายามใช้เท่าที่จำเป็น หากมาเน้นที่การไกล่เกลี่ยปรองดองกันภายในหมู่บ้าน ถ้ามีเรื่อง กระทบกระทั่งระหว่างบุคคล หรือมีคดีเกิดขึ้น หลวงพ่อจะพยายามให้คนในคุ้มแก้ไข ปัญหาตนเอง หากเรื่องยังไม่ยุติ จึงให้เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน (ภายหลังยกฐานะเป็น กำนัน) หากยังไม่แล้ว จึงค่อยตกเป็นภาระของท่าน ต่อเมื่อเป็นเรื่องร้ายแรง หรือท่าน ช่วยเหลืออะไรไม่ได้ จึงโอนไปให้เจ้าหน้าที่จัดการ ด้วยเหตุนี้ คดีข้อพิพาทต่าง ๆ จึงไม่ ค่อยถึงมือตำรวจในอำเภอเท่าใดนัก

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว ท่ามะไฟหวานจึงค่อยสงบลงเป็นลำดับ จนปัจจุบัน คำว่า “ดงเลือด” แทบจะเลือนหายไปจากความทรงจำของชาวบ้านปัจจุบันแล้ว ยิ่งคนรุ่นหลัง ด้วยแล้ว แทบไม่รู้จักคำนี้เลย ช่วงที่หลวงพ่อกำลังอยู่ประจำที่ท่ามะไฟหวาน ชาวบ้านหลายคนจึงนับถือท่านเสมือน “พ่อบ้าน” ยิ่งชาวบ้านบางคนด้วยแล้ว นับถือท่านเป็น “พ่อแม่” เลยทีเดียว ด้วยท่านได้นำชีวิตของเขาหันสู่ทิศทางที่ถูกต้อง แม้เวลาจะล่วงเลยไปหลายปี แล้ว ทุกวันนี้ ชาวบ้านก็ยังรู้สึกถึงความอบอุ่นเมื่อครั้งหลวงพ่อยังเป็นร่มโพธิ์ให้แก่ที่นั่น

บทบาทใหม่และการถูกคุกคาม

ตามความตั้งใจดั้งเดิมนั้น ท่านไปทำมะไฟหวานเพื่อหมายจะสอนธรรมโดยเฉพาะกรรมฐานแก่ชาวบ้านเป็นสำคัญ มิได้คิดว่าจะต้องมาสู้รบประมือกับอบายมุขในหมู่บ้านหรือปกครองชาวบ้านให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยสมานสามัคคีกัน แต่จะว่าไปแล้ว แม้นั้นจะไม่ใช้หน้าที่ของพระป่าหรือพระกรรมฐาน แต่ก็เป็นที่ตามประเพณีของพระบ้านมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว วัดไทยแต่เดิมนั้น มิได้เป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจเท่านั้น หากยังเป็นศูนย์กลางทางด้านสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนมีบทบาทสำคัญในด้านการเมืองของหมู่บ้าน พระท่านจึงทำหน้าที่น่าน้ำปลาเพื่อให้หมู่บ้านสงบผาสุก มีสภาพเอื้ออำนวยต่อการเติบโตในทางธรรมของชาวบ้าน ดังนั้นเมื่อหลวงพ่อดำเขียนวางงานด้านกรรมฐาน มาเน้นที่การรณรงค์ต่อต้านอบายมุขและการนำชาวบ้านให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยนั้น ท่านจึงมิได้ทำสิ่งที่แปลกใหม่จากบทบาทเดิมของพระไทยและจากองค์การการกุศล เช่น โครงการแต่น้องผู้หิวโหย เป็นต้น

หลังจากที่ศูนย์นี้ ดำเนินการไปได้ปีเศษ ๆ ท่านก็มานึกถึงปัญหาการซื้อข้าวสารของชาวบ้าน ทำมะไฟหวานนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านทำไร่กัน ข้าวสารจึงต้องไปซื้อจากตลาดในอำเภอ ซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ ๒๐ ก.ม. จะซื้อแต่ละทีก็ต้องลงเขา และหาบเอาขึ้นมาลำบากยิ่งนักหากไม่มีเวลาลงไปด้วยงานในไร่ไร่ตัว ก็ต้องซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้านซึ่งราคาแพงมาก ข้าวสารกระสอบละ ๓๐๐ บาทที่ตลาด บนภูราคาส่งสูงเป็น ๔๕๐ บาท หากจ่ายเงินสด และ ๕๐๐ บาทหากซื้อเงินเชื่อ คนยากจนนับว่าลำบากที่สุดเพราะต้องซื้อเงินเชื่อ หากไม่ก็ต้องซื้อที่ละนิด ซึ่งราคาก็แพงปานกัน ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงนึกถึงกองทุนเพื่อจัดหาข้าวจากตลาดมาขายในราคาพอประมาณ ที่แรกท่านก็อาศัยเงินยืม มาเป็นกองทุนหมุนเวียน ภายหลังเมื่อดำเนินไปได้ด้วยดีก็แปรเป็นสหกรณ์ข้าว ในช่วงนั้นท่านเริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่นักพัฒนาบางกลุ่มแล้ว เนื่องจากผลงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของท่าน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นเหตุให้มีการจัดทอดผ้าป่าข้าวจากกรุงเทพฯ เพื่อหาเงินและข้าวสารมาสมทบกับเงินของชาวบ้าน เพื่อเป็นทุนดำเนินสหกรณ์ข้าว สหกรณ์ข้าวจึงตั้งได้ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๒๓

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและสหกรณ์ข้าว นั้น แม้จะทำให้ท่านเป็นที่รู้จักในวงการนักพัฒนา แต่ก็มิใช่ของดีสำหรับท่านเลย เพราะการที่มีคนหนุ่มสาวขึ้นมาหาท่านอยู่เนื่อง

ๆ ทำให้ท่านถูกจับตามองจากเจ้าหน้าที่ ลำพังการที่ท่านเทศนาต่อต้านอบายมุข การพนัน เอื้อเฟื้อ อชฺมชนผิดกับพระทั่วไปในละแวกนั้น ก็เป็นเรื่องที่แปลกสำหรับเขาอยู่แล้ว ยิ่งพระบ้านนอกอย่างท่าน มาจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้น โดยที่ทางการไม่รู้เรื่องและไม่ได้มีส่วนร่วมด้วย มีหน้าซำยังมีหนุ่มสาว(ซึ่งมักถูกมองว่าเป็น “นักศึกษา”) ขึ้นมาหาอยู่เรื่อย ๆ เขาย่อมไม่อาจเข้าใจความบริสุทธิ์ใจของท่านได้เลย ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงนั้นบนภูโคงค์ยังมีการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ อีกทั้งความทुरกันดารแทบจะตัดท่ามะไฟหวานขาดจากการสอดส่องตรวจตราของเจ้าหน้าที่ ความระแวงต่อท่านจึงยิ่งมีมากขึ้น เจ้าหน้าที่จากอำเภอบางคน เมื่อขึ้นมาเห็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของท่าน ก่อตั้งขึ้นโดย “ผลการ” ถึงกับพูดใส่ท่านว่า “อะไร ศูนย์เด็กเล็กอะไรมาโผล่ที่นี่” ทั้งยังหาว่าท่านเล่นการเมืองอีกด้วย เพราะเห็นมีคนหนุ่มสาวขึ้นมาหาท่าน ใช้แต่เท่านั้น ท่านยังถูกกล่าวหาอย่างเปิดเผยในที่ประชุมครู โดยนายอำเภอในเวลานั้น ว่าท่านเป็นแนวร่วมคอมมิวนิสต์ ช่วงพ.ศ. ๒๕๒๑ – ๒๕๒๔ จึงเป็นช่วงที่ท่านถูกหมายตาและถูกคุกคามอย่างหนัก วันดีคืนดีก็มีทหารติดอาวุธเข้ามาตรวจตราในวัด บางทีก็ด้อม ๆ มอง ๆ รอบวัด ลงเขาไปไหนก็ถูกติดตาม หอไตรที่วัดป่าสุคะโต ซึ่งท่านใช้เก็บพระไตรปิฎกและหนังสือก็ถูกค้น ท่านยังปราทว่า ยิงดีที่ช่วงนั้นท่านมิได้ประจำที่วัดป่าสุคะโต หากไม่ก็อาจถึงแก่ชีวิตก็ได้ เพราะเวลานั้น ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลและคอมมิวนิสต์ค่อนข้างสูง แม้จะไม่มีการปะทะสู้รบกันที่ท่ามะไฟหวาน แต่ชาวบ้านที่นั่นหลายคนก็สูญหายไปในฐานะที่เป็นสายคอมมิวนิสต์ ท่านซึ่งอยู่ตรงกลาง จึงอยู่ในฐานะที่อาจจะถูกปองร้ายจากทั้งสองฝ่ายได้ทุกเมื่อ คืนหนึ่งในราว พ.ศ. ๒๕๒๑ ขณะท่านจำวัดที่ศาลาแต่ผู้เดียวในวัด มีคนติดอาวุธรบกว่าสิบคนเดินเข้ามาในวัด ๓ คนขึ้นมาบนศาลา ที่เหลี่ยมนคมเชิงด้านล่าง ท่านพูดถึงความรู้สึกตอนนั้นว่า “นี่กว่าจะมาฆ่าแล้ว ก็ดีเหมือนกัน” แต่ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทหารป่าเพียงแต่ต้องการมาพูดคุยกับท่าน เพื่อหาแนวร่วม แต่ลึก ๆ ก็คงไม่ไว้ใจท่านเท่าใดนัก ด้วยเหตุผลเดียวกับที่ทางการระแวงท่านนั้นคือมีคนแปลกหน้ามาที่วัดท่านบ่อย ๆ และที่อยู่เป็นเดือนก็มี

จนถึงเพียงนี้ ท่านก็มีได้สะทกสะท้าน ยังคงทำงานของท่านต่อไปดังเดิม ถึงเวลานี้ ถ้าถามท่านว่า หากถูกคุกคามยิ่งกว่านั้น ท่านจะเดินหน้าต่อไปหรือไม่ ท่านก็จะตอบยืนยันเช่นเดิม เพราะท่านเชื่อมั่นในธรรมะและสัจจะ ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้เอง ท่านจึงไม่หวั่นไหวที่มีคนหนุ่มสาวขึ้นมาหาท่านเนื่อง ๆ ทั้ง ๆ ที่ยิ่งมากขึ้นมากเท่าไร ท่านก็ยังถูกเพ่งเล็งมากขึ้นเท่านั้น นี่นับว่าผิดกับพระหลายรูป ทั้งที่เป็นพระบ้าน พระป่า หรือพระ

กรรมฐาน หนุ่มสาวคนไหนก็ตามที่มาคบหากับท่าน หากถูกทางการเพ่งเล็ง จนปล่อยให้ท่านติดร่างแหไปด้วย ก็มักหาทางกันคนเหล่านั้นออกไปห่าง ๆ ตัวท่าน แต่หลวงพ่อบอกว่าเขียนนั้นนอกจากจะไม่รังเกียจ หรือเห็นบุคคลเหล่านั้นเป็นปัญหาแล้ว ยังต้อนรับขับสู้ อย่างเสมอต้นเสมอปลาย อย่างรู้สึกขอบคุณด้วยซ้ำ ที่มาช่วยเหลืองานของท่านโดยไม่เคยปริปากให้อาคันตุกะล่วงรู้ถึงปัญหาที่เขาได้ก่อให้ท่านเลย มาเมื่อเหตุการณ์ดังกล่าวผ่านไป จนท่านได้รับการยอมรับจากทางการแล้วนั้นแหละ หากมีคนถามท่านถึงจะเล่าความหลังให้ฟัง ท่านพูดถึงเหตุผลที่ทำให้ท่านยืนหยัดมั่นคงในงานของท่านอย่างน่าสนใจว่า “เพราะผมบริสุทธิ์ใจเหลือเกินที่ทำงานเกี่ยวกับชุมชน แม้ว่ามีพวกเราชาวกรุงเทพฯ มาช่วยเหลือ ผมก็ไม่มี ความลังเลสงสัยว่า พวกนี้ มาจากไหน ไม่มี ถ้าเขาทำอันนี้ ก็เป็นประโยชน์ และผมก็บริสุทธิ์ใจไม่มีอะไรปกปิดซ่อนเร้น ถึงแม้ผมตาย ความจริงก็ต้องปรากฏบนความจริงเสมอไป”

ท่านมิเพียงแต่จะมองคนในแง่ดีเท่านั้น แม้ปัญหาดังกล่าว เมื่อเกิดขึ้นกับท่าน ท่านก็ยังมองในแง่ดีว่า “แม้เวลาถูกทหารมาล้อม ผมก็ว่าดี เขาบอกว่า ผมเป็นแนวร่วมคอมมิวนิสต์ก็ดี เพราะเขาจะได้ติดตามเรา ถ้าเขาไม่สงสัยเรา เขาจะรู้หรือว่าเราทำอะไร เขาจะได้รู้จักเรา เพราะผมยืนหยัดว่า ความบริสุทธิ์ มันต้องอยู่อย่างนั้นตลอดไป ไม่เหมือนความปกปิดซ่อนเร้น มันจะต้องเปิดเผยให้เห็นชัดสักวันหนึ่ง เพราะเหตุนี้ ผมจึงไม่วิตกกังวล ไม่เคยมีปัญหาเรื่องนี้”

การที่ทางการบ้านเมืองแลเห็นความบริสุทธิ์ใจของท่านและยอมรับท่านในเวลาต่อมานั้น อาจจะเป็นจากการที่เคยติดตามเพ่งเล็งท่านมาก่อน ดังที่ท่านว่าก็เป็นได้ แต่ผลพลอยได้จากเหตุการณ์ดังกล่าว มิได้อยู่ที่ทางการรู้จักท่านดีขึ้นเท่านั้น แม้ท่านเองก็รู้จักชาวบ้านของท่านดีขึ้นด้วย ตอนนั้นชาวบ้านหลายคนก็โอนอ่อนไปตามคำกล่าวหาของเจ้าหน้าที่และที่แสดงตนเป็นปฏิปักษ์ถือโอกาสกล่าวหาซ้ำเติมท่าน อย่างเป็นปีเป็นขลุ่ยกับทางการ ก็แสดงตนให้ท่านเห็นในคราวนี้ (แต่ภายหลังก็แพ้ยัยตนเอง ต้องยอมสารภาพผิดในเวลาต่อมา) อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านก็ยังยืนอยู่ข้างท่าน และที่พร้อมจะปกป้องออกมารับแทนท่านก็มีมิใช่น้อย คราวหนึ่งปลัดอำเภอ นำทหารเข้ามาในวัดท่านและกล่าวหาท่าน หญิงชาวบ้านคนหนึ่งทนไม่ได้ โดดออกไปว่า “เดี๋ยวนี้ เจ้าหน้าที่จะมาสงสัยว่าหลวงพ่อบ้านผู้ข้า(ฉัน) เป็นคอมมิวนิสต์ เป็นแนวร่วม เอ้า ถ้าหลวงเป็นหยัง ผู้ข้าก็จะเป็นเพิ่น(ท่าน) บ่เคยสอนหยั่งงี้ สักเที๋ย(สักที) เพิ่นจะพาไปหยั่งก็จะเป็น เพิ่นสอนให้ผัวฉัน

เขา(หยุด) กินเหล้า เพื่อนจะพาเป็นคอมมิวนิสต์อย่างนี้ สิ คอมมิวนิสต์ดีอย่างนี้ สิ ผู้ชาก็จะเป็น”

ท่านยังคงทำศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและเป็นที่ปรึกษาสหกรณ์ข้าวต่อไป จน พศ. ๒๕๒๕ เมื่อท่านเห็นว่าท่ามะไฟหวานพอจะมีความสงบเรียบร้อย และมีความเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อน ท่านจึงกลับมาวัดป่าสุคะโต โดยเป็นเจ้าของอาวาสวัดภูเขาทองแต่ในนาม ทั้งนี้ ก็เพื่อหันมาทำงานกรรมฐานอย่างจริงจัง โดยพยายามพัฒนาวัดป่าสุคะโตให้เป็นสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม มีเสนาสนะและปัจจัยที่จะเอื้อให้ผู้มาพำนัก ให้ได้รับความสะดวกตามสมควร สำหรับท่าน นี้ เป็นหน้าที่หลัก ดังท่านมักพูดอยู่เสมอว่างานกรรมฐานเป็น“อาชีพ”ของท่าน นับแต่นั้นมาก็มีผู้เดินทางสู่วัดป่าสุคะโตอยู่ไม่ขาดสาย เพื่อเรียนกรรมฐานจากท่าน มีทั้งที่มาอยู่ประจำและมาปฏิบัติธรรมชั่วคราวเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตเยี่ยงบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ให้มั่นคงก้าวหน้าสืบไป

ความสำเร็จและความล้มเหลว

ท่ามะไฟหวานที่ท่านพบเห็นเมื่อแรกมา กับเมื่อจากไปนั้นแตกต่างกันมากในช่วงเวลาเพียง ๖ ปี ความแตกต่างดังกล่าว มิใช่เป็นเพราะหมู่บ้านขยายใหญ่โตขึ้นจาก ๑๐๐ กว่าหลังคาเรือน เป็นร่วม ๓๐๐ หลังคาเรือนเท่านั้น กระทั่งความผาสุกของหมู่บ้านและวิถีชีวิตของชาวบ้านก็ต่างกับเมื่อก่อนด้วย แม้ไม่ถึงกับเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ การที่สุรา ยาเมา การพนัน และการทะเลาะวิวาทลดลง ก็เป็นสิ่งที่ชาวบ้านด้วยกันคาดไม่ถึงเอาเลย การดำเนินชีวิตของชาวบ้านหลายคนก็เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น จนแม้คนในครอบครัวเดียวกันก็คงไม่นึกว่าจะเป็นไปได้ พิจารณาในแง่นี้แล้ว งานของท่านในด้านสอนธรรม โดยเฉพาะการต่อต้านอบายมุข และการนำชาวบ้านให้สามัคคี อยู่ในความสงบนั้น เรียกได้ว่า ประสบความสำเร็จ แม้ท่านจะยังเห็นว่า ผลที่เกิดขึ้นนั้น“ได้นิดเดียว” เพราะอบายมุขก็ยังมีอยู่ กระนั้นท่านก็ยอมรับว่า ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันดีขึ้นกว่าแต่ก่อน เรียกว่า “พอจะอวดกับเขาได้”

แต่กล่าวเฉพาะงานพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและสหกรณ์ข้าวนี้ หากถือเอาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จของการพัฒนาแล้ว จะพบว่าโครงการทั้งสองมีความสำเร็จน้อยมาก แม้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกวันนี้ จะยังคง

สงเคราะห์พ่อแม่และเด็กที่ยากจน แต่การดำเนินการตลอดจนแบกรับภาระค่าใช้จ่ายของ
ศูนย์ ก็ยังเป็นเรื่องของทางวัด (ภายหลังทางอำเภอจึงเข้ามาช่วยเหลือด้วย) ชาวบ้านหาได้
มีส่วนในการตัดสินใจหรือเข้าร่วมค้ำจุนศูนย์เท่าไรนัก จนบัดนี้ เขาจะเห็นประโยชน์ แต่ก็
มิได้รู้สึกเป็นเจ้าของ หรือเห็นเป็นความจำเป็นของศูนย์อย่างจริงจังเท่าใดนัก หากทางวัดมี
ความจำเป็นต้องยุบศูนย์นี้ ก็ไม่แน่ใจว่าชาวบ้านจะรู้หรือป็นชิ้นใหม่หรือไม่ อย่างไรก็ตาม
เวลามีกิจกรรมของศูนย์ที่หลวงพ่อต้องการความช่วยเหลือจากชาวบ้าน ก็ได้รับความร่วมมือ
ด้วยดี อย่างอุ้นหนาผาคั่ง อาคารหลังใหม่ที่จะใช้เลี้ยงเด็กแทนศาลาวัดนั้น ชาวบ้านก็ออก
แรงสร้างขึ้นมา แต่ถ้าหากเรียกเก็บเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับครูพี่เลี้ยง ก็จะทำให้เกิดปัญหา
จากชาวบ้านขึ้นมา ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องความยากจน แต่ส่วนหนึ่งก็เพราะชาวบ้านยังไม่เห็น
คุณค่าของศูนย์นี้ พอ

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้น ชาวบ้านถือว่าเป็นของหลวงพ่อนั่นใด สหกรณ์ข้าวชาวบ้านก็
ถือว่าเป็นเรื่องของชาวบ้านกลุ่มน้อยที่มีฐานะฉนั้นนั้น แม้หลวงพ่อกำเขียนจะเป็นผู้ริเริ่ม
และเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงใหญ่ ทำให้สหกรณ์ข้าวเป็นตัวเป็นตนขึ้นมา มีฐานะทางการเงิน
มั่นคง นับเป็นสหกรณ์ข้าวแห่งแรกในอำเภอ แต่เมื่อตั้งได้ท่านก็ปล่อยให้ชาวบ้าน
ดำเนินการกันเองโดยเป็นแต่เพียงที่ปรึกษา อันนับว่าต่างกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งท่าน
เป็นหลักโดยตลอด ความที่มิได้มีการเตรียมการให้ชาวบ้านพร้อมสำหรับโครงการใหม่นี้
อีกทั้งมิได้มีการเสริมสร้างชาวบ้านให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของสหกรณ์ข้าวแต่แรก ดังนั้นเมื่อ
ท่านวางมือ สหกรณ์ข้าวก็ไปอยู่ในมือของผู้นำและคนกลุ่มน้อยที่มีฐานะโดยที่ผู้ลงทุนซึ่งจะ
ได้ประโยชน์จากสหกรณ์ข้าวมากที่สุดนั้น ก็เป็นผู้มีอันจะกินแทบทั้งสิ้น สหกรณ์ข้าวจึงเป็น
เครื่องเสริมฐานะของนายทุนน้อยในหมู่บ้านไปโดยปริยาย ยิ่งชาวบ้านมีความกลางแกลงใจ
ในกรรมบางคนด้วยแล้ว ก็ยิ่งถอนตัวออกห่างมากขึ้น ผลคือสหกรณ์ข้าวขาดฐานชาวบ้าน
ยิ่งขึ้นทุกที เพียงชั่วเวลาไม่ถึง๔ ปี สหกรณ์ข้าวเกือบจะเรียกได้ว่าหยุดอยู่กับที่ ฉางข้าว
บริเวณสี่แยกกลางหมู่บ้าน กลายเป็นสิ่งเจเนตา ที่ไม่มีความหมายสำหรับชาวบ้านทั่วไป
เท่าใดนัก แม้ข้าวเปลือกจะเต็มฉาง แต่ก็มีได้มีการนำเอาออกมาขาย เนื่องจากความ
ผิดพลาดในการซื้อข้าว สหกรณ์ข้าวจึงอยู่ในภาวะที่จะล้มได้ทุกเมื่อ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ
ความจำเป็นที่ต้องมีสหกรณ์ข้าวนั้นได้เปลี่ยนไป นับแต่มีถนนขึ้นภูโคงค์ใน พ.ศ. ๒๕๒๕
การเดินทางระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ บนหลังเขากับตลาดในอำเภอ ก็สะดวกขึ้น ผู้คนทั่วไป
สามารถซื้อข้าวในราคาท้องตลาดได้โดยง่าย บางครั้งยังซื้อได้ถูกกว่าข้าวที่สหกรณ์นำมาขาย

เสียอีก ด้วยเหตุนี้หากไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบทบาทของสหกรณ์ข้าว หรือทำให้มี ประสิทธิภาพขึ้นแล้ว สหกรณ์ข้าวก็ไม่มีอนาคตเอาเลย

สภาพการณ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและสหกรณ์ข้าวที่กล่าวมานี้ เราจะเรียกว่าเป็น ความล้มเหลวของงานพัฒนาของท่านได้หรือไม่ คนทั่วไปอาจไม่พอใจที่จะได้ยินคำนี้ โดยเฉพาะกรณีที่เรามีส่วนร่วมในงานที่ถูกประเมินค่าเช่นนี้ แต่สำหรับหลวงพ่อดำเขียน ท่านพร้อมจะยอมรับการตัดสินใจกล่าวอย่างไม่ตะขิดตะขวงใจ ความผิดพลาดของท่านที่ ผ่านมาก็คือ ท่านเป็นผู้นำมากเกินไป เป็นฝ่ายคิดค้นริเริ่มให้ชาวบ้าน โดยชาวบ้านเป็นผู้รับ แต่ฝ่ายเดียวเกือบจะโดยตลอด เวลามีปัญหา ท่านก็มองหาทางแก้ไขให้เขา ชาวบ้านจึงไม่ เติบโตด้วยตนเอง ระยะเวลาที่ท่านจึงพยายามให้ชาวบ้านดำเนินการและเรียนรู้ด้วยตนเอง แม้สหกรณ์ข้าวจะย่ำแย่เพียงไร ท่านก็ปล่อยให้เขาทำไป ไม่เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาเหมือน เมื่อแรกตั้ง ด้วยท่านมองบทบาทของท่านในระยะหลังว่า “ผมอยากให้เขาสร้างสรรค์ตัว ของเขาเองขึ้นมา ให้เขาดูว่า ถ้าไม่สำเร็จจะแก้อย่างไร อยากให้เขาเติบโตของเขาขึ้นมา ให้มัน นิบหนาย ให้มันรู้อะไรขึ้นมาเอง แต่ไม่ใช่จะทอดทิ้งจนเกินไป ก็ดูอยู่ แต่อยากให้เป็นการเกิด จากความคิดนึกของเขาเอง เต็มวันเราก็ยึดเยียดให้เขามากแล้ว พูดให้เขามากแล้ว ถ้า เราจะทำตลอดไป มันก็ไม่ไหว เราไม่ควรช่วยเขาทั้งหมด มองอะไรให้เขาแก้ เขาไม่ได้คิด แก้ของเขาเอง”

ชาวบ้านจะเรียนรู้และเติบโตด้วยตนเอง ตามที่ท่านคาดหวังหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่จะ ต้องดูกันต่อไป แต่สิ่งหนึ่งที่พึงกล่าวในที่นี้ ก็คือ แม้วิธีการของท่านจะมีข้อผิดพลาด เพียงใด แต่งานพัฒนาที่ท่านริเริ่ม โดยพยายามดึงให้ชาวบ้านเข้ามามีบทบาทในกิจการของ ชุมชนส่วนรวมก็นับว่ามีคุณค่าในตัวมันเอง อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการบ่มเพาะทัศนคติแก่ ประชาชนให้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล ในทางที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แม้เวลานี้ ท่านเห็นว่าเขาจะต้องหันหน้าเข้ามาทำงานร่วมกันยิ่งกว่านี้ “ผมว่าสิ่งที่เราทำไป นั้น มันจะปรากฏผลข้างหน้า ... ชาวบ้านจะพบในอนาคต หลังจากที่เรากลับไปแล้ว ว่ามัน ถูก เขาจะพบว่า บ้านเมืองจำเป็นจะต้องเป็นไปในรูปแบบนั้น ต้องรวมกลุ่มช่วยเหลือดูแล ช่วยกันไป ถ้าอยู่ใครอยู่มันเหมือนแต่ก่อน มันไม่ได้”

อนาคตที่ท่านพูดถึงนั้น อาจจะคืบคลานมาแล้วก็ได้ เพราะชาวบ้านก็เริ่มมีการ รวมกลุ่มกันเองบ้างแล้ว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๗ ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ร่วมกันจัดตั้งสหกรณ์ ร้านค้าขึ้นในหมู่บ้าน โดยหวังว่ากำไรที่ได้บางส่วนจะนำมาใช้สนับสนุนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ตั้งตั้งชื่อสหกรณ์ว่า “ร้านค้ากองทุนพัฒนาเด็กเล็ก” อย่างไรก็ตาม ๒ ปีต่อมา ร้านค้าดังกล่าวก็ยุบเลิกไป เพราะชาวบ้านขาดความพร้อมในเรื่องการไว้วางใจกัน นี่ก็เป็นบทเรียนอย่างหนึ่งที่อาจเป็นคุณแก่ชาวบ้านในอนาคต

กรรมฐานกับการพัฒนา

ไม่ว่าเราจะประเมินผลงานของท่านที่ท่ามะไฟหวานในลักษณะใดก็ตาม แต่ความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ทุกวันนี้ หลวงพ่อคำเขียนได้กลายเป็น “พระนักพัฒนา” ในสายตาของนักพัฒนารุ่นใหม่ โดยเฉพาะผู้ที่เห็นคุณค่าของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท นับแต่การจัดทอดผ้าป่าข้าวเพื่อสนับสนุนสหกรณ์ข้าวเป็นต้นมา ก็มีนักพัฒนาขึ้นมาเยี่ยมชมผลงานของท่านอยู่เนือง ๆ ทั้งท่านยังได้รับนิมนต์ให้ไปพูดเรื่องการพัฒนาชุมชนอยู่บ่อย ๆ ในหลายที่หลายโอกาส ไม่นับที่ได้รับอาราธนาให้ไปชมงานพัฒนาในที่อื่น ๆ อีกมาก ใช้แต่พุทธศาสนิก แม้คริสต์ศาสนิกที่ได้ยินกิตติศัพท์ท่าน ก็ขึ้นมาเยี่ยมเยียนท่านที่วัดป่าสุคะโตอยู่หลายคราว แต่ไม่ว่าผู้คนจะกล่าวถึงท่านอย่างไรก็ตาม ท่านก็ไม่เคยยอมรับว่าท่านเป็นพระนักพัฒนา ท่านกล่าวกับผู้ที่มาหาท่านว่า ที่ท่านทำไปทั้งหมดนี้ ก็เพราะแลเห็นปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน มิได้มีโครงการหรือการวางแผนล่วงหน้าอยู่ก่อนแล้ว ทั้งมิได้ทำไปเพราะเห็นคนอื่นเขาทำกัน ที่ท่านคิดทำศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก็เพราะเห็นเด็กที่ตามพ่อแม่ไปไร่ นา เกิดไม่สบายถูกหามไปตายกลางทางเพราะไข้มาลาเรียก็มี และความที่ท่านเห็นชาวบ้านขึ้นภูลงเขาไปซื้อข้าว เวลาฝนตกเดินลื่นหกล้ม จนข้าวหล่นเรียรดหน้าวัด ท่านจึงนึกถึงสหกรณ์ข้าวขึ้นมา

แม้ท่านมิได้มองตนเองว่าเป็นพระนักพัฒนา แต่ขณะเดียวกันท่านก็ไม่เคยเรียกตัวท่านเองว่าเป็น วิปัสสนาจารย์ หรืออาจารย์กรรมฐาน หากท่านถือว่างานสอนกรรมฐานเป็นงานหลักของท่าน และที่ท่านย้ายจากวัดภูเขาทอง บ้านท่ามะไฟหวาน กลับมายังวัดป่าสุคะโต บ้านกุดโง้ง ก็เพราะเหตุนี้ ท่านตั้งใจว่าจะปักหลักอยู่ที่วัดป่าสุคะโตเรื่อยไป เพื่อสอนคนให้เข้าถึงธรรม ดังที่หลวงพ่อเทียนเคยทำกับท่านมาแล้ว และทุกวันนี้ท่านก็มีกิจสอนกรรมฐานอยู่ไม่ได้ขาด ทั้งที่วัดป่าสุคะโต และที่อื่น ๆ อีกหลายแห่งหลายจังหวัด

สำหรับหลวงพ่อคำเขียน กรรมฐานเป็นชีวิตของท่าน และที่ชีวิตของท่านดำเนินมาถึงบัดนี้ ก็เพราะมีกรรมฐานเป็นพื้นฐานนั่นเอง ท่านพูดเสมอว่า “ชีวิตของผมที่พลิกมา

จนบัดนี้ มันเกิดจากการสตาาร์ทชีวิตแบบเข้าใจธรรมะ เพราะการปฏิบัติธรรมจริง ๆ” และ
กรรมฐานนี้เองที่ทำให้ท่านมาอยู่ในสถานะ “พระนักพัฒนา” ในทัศนาของหลายคน
กรรมฐานได้เปิดใจท่านให้กว้าง ออกรับรู้ความทุกข์ยากของเพื่อนร่วมโลก ได้เข้าถึงความ
เมตตาและความรักเพื่อนมนุษย์อย่างปราศจากความเห็นแก่ตน เมื่อท่านประสบพบเห็น
ความทุกข์ของชาวบ้านท่ามะไฟหวาน ท่านจึงถือเป็นกิจที่จะต้องแก้ อกุศลเขาเหล่านั้น งานพัฒนา
ชุมชนที่ท่านทำ จึงล้วนมีธรรมเป็นแรงผลักดันทั้งสิ้น โดยไม่รู้ว่เป็นงานพัฒนาหรือไม่
ท่านว่า “ผมไม่คิดจะเป็นนักพัฒนาอะไร แต่ว่าพอได้รู้เรื่องนี้ (ธรรมะ) ก็มองคนอื่นเลย
ทีเดียว มองเห็นปัญหาชาวบ้าน เห็นผู้เห็นคน รับผิดชอบเต็มมือ พร้อมทั้งจะขนส่ง ถ้าเป็น
รถนะ ติดเครื่องพร้อมที่จะขนส่งทันทีเลยทีเดียว” และด้วยกรรมฐานนี้เอง ท่านจึงสามารถ
ฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ มาได้ โดยเฉพาะในช่วงที่มีความขัดแย้งทางการเมืองของบุคคลทั้ง
สองฝ่าย ดำเนินไปอย่างเข้มข้น และเป็นภัยล่อแหลมต่อสวัสดิภาพและชีวิตของพระบ้าน
นอกอย่างท่าน “ถ้าผมไม่มีกรรมฐาน ผมอยู่ไม่ได้ดอก” ท่านพูดถึงภาวะของท่านในตอน
นั้น และธรรมจากกรรมฐานอีกเช่นกัน ที่ทำให้ท่านคงเส้นคงวาในการทำงานส่วนรวม อย่าง
ไม่รู้ลี้กท้อแท้ผิดหวังในผลที่ปรากฏ ท่านพูดกับผู้ที่มาเยี่ยมชมงานของท่านว่า งานที่ท่านทำ
นั้นไม่ประสบผลสำเร็จเลย แต่ท่านก็ไม่ถือว่เป็นปัญหา เพราะไม่ว่าผลจะออกมา
อย่างไร “ผมก็มอบให้ธรรมชาติไป เป็นเรื่องธรรมชาติธรรมดา ทำไม่ได้ก็ไม่เป็นไร จะไป
ทุกข์มันทำไม ได้ก็เป็นเรื่องของมัน ไม่ได้ก็เป็นเรื่องของมัน เราก็ทำแล้ว เราก็ให้เขาแล้ว
เราก็พูดแล้ว สิ่งที่เราคิด ได้ทำลงไป สำหรับผมไม่มีปัญหาเรื่องนี้ เราภูมิใจว่า
ทำลงไปแล้ว ฝีมือเราทำได้ขนาดนั้น ความสามารถเราทำได้ขนาดนั้น แต่เรายังทำไม่ได้ ก็
ช่างมัน”

แต่แม้ว่าทุกวันนี้ ท่านจะจับงานสอนกรรมฐานเป็นหลัก ก็หาได้หมายความว่าท่านจะ
ทิ้งงานชุมชนไปใหม่ ๖ ปีที่ท่ามะไฟหวาน ได้ทำให้ท่านตระหนักถึงบทบาทของพระ
กรรมฐานอย่างท่านว่ามีได้จำกัดอยู่ที่การสอนกรรมฐานเท่านั้น หากยังต้องใส่ใจกับงาน
ชุมชนด้วย ในทัศนะของท่าน งานกรรมฐานและงานพัฒนามีความหมายและคุณค่าต่อ
ชุมชนไม่น้อยไปกว่ากัน เรียกได้ว่าสำคัญเท่า ๆ กัน ทั้งยังสอดคล้องแก้ อกุศลกันอีกด้วย อัน
ล้วนส่งผลให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อย่างครบถ้วน แต่ทั้งนี้ และทั้งนี้ก็ต้องคำนึงด้วย
ว่าการพัฒนานั้นต้องเป็นการ “พัฒนาในรูปเพื่ออยู่เพื่อกิน ไม่ใช่ฟุ้งเฟ้อในรูปของวัตถุ รู้จัก

ขอบเขตพอประมาณ” ชุมชนใดที่มีธรรมเป็นพื้นฐาน ชุมชนนั้นย่อมเอื้อเพื่อเอื้อกัน มีความสงบสุข ไม่อดอยากแร้นแค้น แต่ก็ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม“ชุมชนใดที่มีกรรมฐาน ก็ทำให้ชุมชนนั้นบรรลุธรรม ถ้าชุมชนนั้นบรรลุธรรม ก็จะเป็นการพัฒนา เป็นการใช้จ่าย ๔ อย่างถูกต้อง” และหากชุมชนนั้นมีการพัฒนาประชาชนพออยู่พอกิน จิตใจแจ่มใสไม่เร่าร้อน แผลแตกด้วยตัณหาและไม่ถูกบีบคั้นด้วยความทวิโทย ก็จะมีจิตโน้มไปในทางธรรม ใฝ่ใจในการประพฤติปฏิบัติธรรม “ถ้าเศรษฐกิจพออยู่พอกิน ไม่เป็นหนี้เป็นสิน ใจคอกดี เมื่อใจคอดี ก็ตะล่อมเข้าหาธรรมชาติ คนเรามีธรรมชาติอันนี้อยู่แล้ว ถ้าใจคอดี ถ้าบ้านเมืองสะอาด น้ำใช้น้ำดื่มสะอาด ถนนหนทางสะอาด การใช้จ่าย ๔ สิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน รู้จักใช้ รู้จักกิน ก็ใจคอดี เมื่อใจคอดีก็เป็นพี่เป็นน้องกัน เมื่อเป็นพี่เป็นน้องกัน ก็เข้าวัดเข้าวา ศึกษาเรื่องของศาสนา”

ที่ท่านกล่าวเช่นนั้นในอัญประกาศหลัง มิได้หมายความว่า คนจะสนใจศาสนาได้ ต่อเมื่อมีฐานะความเป็นอยู่ดี ท่านเห็นว่า คนยากจนที่สนใจศาสนาก็มีอยู่ แต่กรณีเช่นนั้น เขามักสนใจศาสนาเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว และก็มีไม่มากนัก สำหรับคนส่วนใหญ่แล้ว หากเขายังมีความเป็นอยู่แร้นแค้น ก็จะคิดแต่เรื่องทำมาหากิน ยากที่จะสนใจศาสนาได้ จริงจัง ขณะเดียวกันคนที่มีฐานะความเป็นอยู่ดี หากคิดแต่จะหวังร่ำหวังรวย ไม่เห็นคุณค่าของความเป็นอยู่ที่สันโดษ เรียบง่าย คนประเภทนี้ ก็ยากที่จะสนใจศาสนาได้ ประสบการณ์ของท่านที่ทำมะไฟหวาน ดุจะทำให้ท่านมาถึงข้อสรุปดังกล่าว เนื่องจากภายหลังที่ท่านมาทำงานพัฒนา ชาวบ้านหลายคนที่เคยห่างเหินวัด เอาแต่ทำมาหากิน ก็หันมาสนใจศาสนา และเข้าวัด เข้าวา ฟังธรรมมากขึ้น

การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่า

เมื่อหลวงพ่อดำเขียนกลับมายังวัดป่าสุคะโต งานหลักที่ท่านมุ่งทำคือการสอนกรรมฐาน แต่ไม่นานก็มีงานอื่น ๆ แทรกเข้ามา ที่สำคัญคือ งานอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณวัดป่าสุคะโต งานด้านนี้ หลวงพ่อบุญธรรมได้เริ่มมาแต่ พ.ศ.๒๕๑๒ แล้ว แม้ว่าหลังจากนั้นไม่นานจะมีการตัดไม้ขนาดใหญ่ในบริเวณวัด โดยบริษัททำไม้ในตัวจังหวัดอ้างว่าได้สัมปทานมาแล้ว ครั้งนั้นไม้ใหญ่ล้มระเนระนาด นำสลดสังเวชยิ่งนัก แต่หลวงพ่อบุญธรรมก็พยายามรักษาและฟื้นฟูป่าขึ้นใหม่ สืบเนื่องมาถึงสมัยของหลวงพ่อดำเขียน

เมื่อท่านกลับมาคราวนี้ ปัญหาของป่าไม้ในวัดมิได้อยู่ที่การตัดไม้เพื่อการค้า แต่อยู่ที่ การถางป่าเพื่อขยายไร่มันไร่ข้าวโพด แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือปัญหาจากไฟป่า ในระยะหลังๆ ไฟป่าได้สร้างปัญหาร้ายแรงแก่ทางวัดทุกปี เนื่องจากพื้นที่รอบวัดซึ่งเดิมเคยเป็นป่าหนาแน่น ได้ถูกถางเตียนเป็นไร่มัน ไร่ข้าวโพดหมด การเผาฟืนไร่ เพื่อเตรียมปลูกใหม่แต่ละ ครั้งในช่วงหน้าร้อน ทำให้ไฟลามเข้ามาในเขตวัด จากทุกทิศทุกทางอยู่เนือง ๆ ซึ่งนอกจาก จะทำลายสภาพป่าแล้ว ที่โล่งซึ่งเกิดขึ้น ยังเปิดโอกาสให้หญ้านานาชนิด โดยเฉพาะหญ้าพง หญ้าคา และหญ้าจรจบ (หญ้าคอมมิวนิสต์) เกิดขึ้นอย่างหนาแน่น กลายเป็นเชื้ออย่างดี สำหรับไฟป่า(จากไร่) ในปีต่อ ๆ ไป ไฟป่าจึงมีแนวโน้มที่รุนแรงขึ้น และกินเนื้อที่กว้างขึ้น ทุกปี หลวงพ่อคำเขียนได้พยายามแก้ปัญหานี้ ทั้งด้วยการถางทางเป็นแนวกันไฟ ไม้ให้ลาม เข้ามาในเขตวัด และปลูกป่าทดแทนทุกปี แรก ๆ ก็เอากล้วยกาลิปต์สมาปลูก แต่เมื่อท่าน แลเห็นโทษของไม้ชนิดนี้ ด้วยตัวเอง กับได้ยินได้ฟังมาหนาหูขึ้น ว่าเป็นไม้ทำลายดิน เป็น ปัญหาแก่ต้นไม้ชนิดอื่น (ภาษาชาวบ้านว่า เป็นไม้ไม่เอาหมูเอาพวก) ท่านก็เปลี่ยนมาเป็น ไม้ชนิดอื่น รวมทั้งไม้ยืนต้นที่ให้ผล เช่นมะขาม มะม่วง การปลูกป่าทดแทนนี้ ท่านทำทุกปี และเกือบจะตลอดปีนับแต่ พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นมา กระนั้นก็ยังไม่ทันกับการทำลาย ดังกล่าวได้ โดยเฉพาะในพ.ศ. ๒๕๒๙ ไฟป่ารุนแรงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ไม้ทำลาย เนื้อที่ไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของวัด ครอบคลุมเนื้อที่กว่า๒๐๐ ไร่ ทั้ง ๆ ที่ได้เตรียมการ ป้องกันมาแต่ต้นปีแล้วก็ตาม

ดังนั้นในปีนั้นเอง การฟื้นฟูสภาพป่าจึงเป็นงานใหญ่และงานเร่งด่วนของท่านและ ของทางวัด มีการระดมปลูกไม้ และไม้ยืนต้นนับหมื่นต้น กับสนับสนุนให้ชาวบ้านมาทำไร่ ในเขตรอบนอกวัด ในบริเวณที่ว่างซึ่งเกิดจากไฟป่า โดยมีไม้ยืนต้นปลูกแซม วิธีดังกล่าว ช่วยป้องกันมิให้หญ้าพงเกิดขึ้น ทั้งยังช่วยให้ไม้ยืนต้นได้รับการดูแลเพื่อทดแทนไม้ที่ถูก ทำลายไป

ในปีต่อ ๆ มา ไฟป่าจากไร่ข้างเคียงลดลงมาก แต่กระนั้นการอนุรักษ์และฟื้นฟู สภาพป่าท่านก็ยังถือเป็นกิจสำคัญที่จะต้องทำต่อไปเรื่อย ๆ อย่างยากที่จะจบสิ้นได้ง่าย ๆ

แลไปข้างหน้า

นอกจากงานกรรมฐานและงานฟื้นฟูป่าแล้ว ทุกวันนี้ที่วัดป่าสุคะโต หลวงพ่อคำเขียนก็ยังมีกิจกรรมช่วยเหลือชุมชนรอบวัดอยู่อย่างสม่ำเสมอ แม้จะไม่ใกล้ชิดชาวบ้านเหมือนเมื่อครั้งอยู่ที่ท่ามะไฟหวาน ด้วยภารกิจด้านอื่น ๆ ของท่านมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ปีแรกที่กลับมาที่วัดป่าสุคะโต ท่านก็ตั้งโครงการ เพื่อใช้เป็นอาคารเอนกประสงค์ สำหรับบริการและสงเคราะห์ชุมชนโดยเฉพาะ โครงการที่ท่านดำริจะจัดทำขึ้นได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และสถานฝึกสอนวิชาชีพแก่ชาวบ้าน แต่มาถึงบัดนี้ เวลาผ่านไปได้ 3 ปี งานชุมชนของท่านก็ยังมีอาจดำเนินไปได้เท่าที่คิด โครงการทั้งสองก็ยังเริ่มไม่ได้ สาเหตุสำคัญก็คือ ความระส่ำระสายของชาวบ้านรอบวัดอันเป็นผลจากโครงการปลูกป่าทดแทนขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ในเขตป่าสงวน ทำให้ชาวบ้านถูกไล่ที่ไปกลาย ๆ ประชาชนขาดความมั่นใจในการดำเนินชีวิตที่นั่น คิดแต่จะขยับขยายไปหาที่ทำกินใหม่ ด้วยมองไม่เห็นอนาคตว่า จะอยู่ต่อไปได้อีกกี่น้ำ ที่เคยช่วยงานส่วนรวมแข่งขัน ระยะเวลาหลังก็กลับกลายเป็นต่างคนต่างอยู่ชนิดตัวใครตัวมันยิ่งขึ้นทุกที อาการลัดกลุ้มจนต้องพึ่งยานอนหลับ เวลานี้ ก็ระบาดเข้ามาถึงหมู่บ้านแถบนี้ แล้ว

ดังนั้น ระยะเวลาที่ท่านจึงหันมามองท่ามะไฟหวานอีกครั้งหนึ่ง หากสถานการณ์เอื้ออำนวย ท่านดำริจะกลับไปทำงานชุมชนที่นั่นอีกครั้งหนึ่ง ดังได้เคยปรารภว่า “ถ้าหากมีคนพอที่จะช่วยทางวัดป่านี้ได้ ผมจะสร้าง “แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” ที่นั่น ที่นี้(วัดป่าสุคะโต)ก็ยังเป็นสำนักกรรมฐาน แต่งานชุมชนจะไปอยู่ที่นั่น”

ท่านได้มาถึงข้อสรุปแล้วว่า งานที่วัดป่าสุคะโตนั้น เหมาะสำหรับงานด้านกรรมฐาน โดยเฉพาะ ท่านว่า “ที่นี้มันเป็นเรื่องปัจเจกชน งานพัฒนาเป็นเรื่องของคนส่วนมาก กรรมฐานมันเป็นเรื่องปัจเจกชน” แต่พูดเช่นนี้ หาได้หมายความว่า ท่านจะวางมือด้านกรรมฐานไปไม่ แม้งานชุมชนจะไปทำที่ท่ามะไฟหวาน แต่ท่านก็จะยังพำนักและเป็นหลักสอนกรรมฐานที่วัดป่าสุคะโต “ถ้าผมไม่มีงานด้านกรรมฐาน ผมก็ไม่อยู่ดอกที่นี่ ท่ามะไฟก็ไม่อยู่”

สิ่งที่ท่านปรารถนาจะทำในอนาคตหากเหตุปัจจัยอำนวยก็คือ การนำกรรมฐานไปผสมกับงานพัฒนาอย่างจริงจังที่ท่ามะไฟหวาน “แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” ของท่าน

มิได้หมายถึงหมู่บ้านพัฒนาตามรูปแบบที่ทางการชี้ นำและโฆษณาอยู่ในปัจจุบัน หากหมายถึงหมู่บ้านที่ประชาชนพื้นภาวะขัดสน ปลอดภัย อดทน สันติ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สันโดษ พออยู่พอกิน มีปัจจัยที่จำเป็นต่อชีวิต อาทิ น้ำสะอาดบริโภคตลอดปี ประชาชนมีน้ำใจ ไม่ตรีต่อกัน ปลอดภัยจากอบายมุขทั้งหลาย และที่สำคัญคือ มุ่งผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ มิใช่ผลิตเพื่อขาย ทั้งหมดนี้เป็นไปเพื่อการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

การได้มีโอกาสประสบสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไร่ท่ามะไฟหวาน ได้ทำให้ท่านสรุปว่า การผลิตเพื่อขายนั้น เป็นหนทางแห่งความวิบัติของชาวบ้านและชุมชนโดยแท้ นับแต่แรกมาอยู่จนถึงปัจจุบัน ท่านได้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทางหายนะของภูโค้งอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะในทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ ท่านเห็นว่าเป็นเพราะการปลูกพืชไร่ เพื่อตอบสนองตลาดเป็นหลักนั่นเอง

ภูโค้ง แต่เดิมเคยเป็นป่าใหญ่ที่บนจนกล่าวกันว่า เพียงถางป่าไม่กี่ไร่ ก็สามารถไถยืมไม้ล้มทับกันเป็นทอดตั้งสนั่นตลอดครึ่งชั่วโมงทีเดียว โดยที่ในปีแรกที่ทำไร่กัน ชาวบ้านก็แทบไม่ได้เหยียบพื้น ดินเลย เพราะต้องเดินไต่ไปตามขอนไม้ที่ล้มทับกัน และอาศัยช่องว่างในกอไม้ นั้น ปลูกข้าวไร่และพืชไร่ ซึ่งเวลานั้นมีแต่ลูกเต๋อยเป็นส่วนใหญ่ ส่วนมันสำปะหลังและข้าวโพดนั้นยังไม่ระบาดถึงภูโค้ง เมื่อคนอพยพขึ้นมาอยู่ในช่วงแรก ๆ สภาพนิเวศวิทยาก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก เพราะชาวบ้านปลูกข้าวกินกันเป็นหลัก มีพืชไร่ไว้ขายบ้าง แต่ไม่มากนัก การตัดไม้ถางป่าจึงทำกันพอประมาณ ให้ยังชีพอยู่ได้ แต่แล้วสภาพการณ์ก็เริ่มเปลี่ยนไป เมื่อชาวบ้านหันมาปลูกข้าวโพด และที่สำคัญกว่านั้นคือ มันสำปะหลังกันอย่างดาษดื่น ปรากฏการณ์ครั้งสำคัญได้อุบัติขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๑๘ เมื่อมันสำปะหลังราคาสูงเป็นประวัติการณ์ ความนิยมทำไร่มันเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านจากพื้นที่ราบก็แห่กันขึ้นมาปลูกมันกันอย่างมากมายบนภูโค้ง ด้วยไถยืมกิตติศัพท์จากผู้มาก่อนว่า ที่นั่นดินดี ให้ผลงาม อีกทั้งที่ดินสำหรับบุกเบิกก็ยังมีอีกมาก ความที่ต้องการปลูกเพื่อขาย จึงพยายามถางป่าให้มากเท่าที่จะทำได้ เพื่อเพิ่มผลผลิต ไม่นานชาวบ้านที่มาอยู่ก่อน ก็เปลี่ยนมาปลูกมันตามไปด้วย ปลูกได้ ๓ - ๔ ปี พอวัชพืชเยอะดาดลำบาก ก็ไปบุกเบิกที่ใหม่ใกล้ ๆ กัน เป็นเช่นนี้ อยู่หลายปี ผลคือป่าถูกทำลายยับเยิน เห็นอย่างชัดเจนนับแต่ พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นต้นมา ผลร้ายก็แสดงออก ฝนฟ้าไม่ดีเหมือนเดิม ดินก็เลวลง แต่ก่อนมันที่ภูโค้งมีขนาดเท่าตัวผู้ใหญ่เลยทีเดียว จนตึก ๖ ขวบแทบยกไม้ขึ้น เดียวนี้ลีบเล็ก ขนาดเท่านี้ว่ามีก็มี ผลร้ายที่เกิดขึ้นกับดินนั้น ท่านได้สังเกตเห็นมานานแล้ว

แต่ครั้งยังเป็นขรราวาสปลูกปอ หัวนาที่เคยมีดินอุดม พอมาทำไร่ปอ กลับจืดถนัด
ประสบการณ์ดังกล่าวทำให้ท่านวิตกแต่เริ่มแต่ทำไร่มันบนภูโค้งแล้วว่า ถึงแม้ในระยะแรก
จะให้ผลดี แต่ต่อไปจะลำบาก สภาพดินจะไม่เป็นใจ แล้วบัดนี้ สิ่งที่ท่านวิตกก็เกิดขึ้นเป็น
จริงแล้ว

ภัยทางนิเวศวิทยาย่อมมีผลถึงเศรษฐกิจของชาวไร่ ที่เห็นได้ชัดก็คือผลผลิตได้น้อยลง ประกอบกับระยะหลัง ชาวบ้านต้องใช้จ่ายเงินทองมากขึ้น ราคาน้ำมันที่ถีบตัวสูงขึ้น ทำให้ค่าขนส่งมันไปขายในตลาดและค่าจ้างรถไถพลิกดินแพงขึ้นตามไปด้วย บางครั้งก็ยังต้องเสียค่าจ้างดาหญาและวัชพืช ส่วนปุ๋ยนั้น เวลานี้ ก็เริ่มมีการใช้กันในไร่มันแล้ว ยังมีที่ดินมากเท่าไร ก็ยังมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นมาก ยิ่งไปกว่านั้น ราคามันและพืชไร่อื่น ๆ ก็ยังถูกกด ในขณะที่เกี่ยวกับการบุกเบิกที่ดินได้มาถึงขีดจำกัด ไม่อาจขยายเนื้อที่เพาะปลูกเพื่อเพิ่มรายได้อีกต่อไป ผลคือ เงินที่กู้ยืมมาลงทุนนั้น ไม่อาจจ่ายคืนได้หมด จึงเป็นหนี้ เป็นสินอย่างไม่เคยมีมาก่อน จากปากคำของชาวบ้าน ชาวท่ามะไฟหวานเริ่มมีหนี้สินกันมากขึ้น เมื่อราว ๆ พ.ศ. ๒๕๒๓ และบัดนี้ เป็นกันถึงร้อยละ ๙๐ แล้ว ชีวิตชาวบ้านเวลานี้ แขนงอยู่กับราคาน้ำมันในตลาดโดยแท้ โดยที่มันสำปะหลังเวลานี้ ก็หาเหมือนคาดแน่นอนไม่ トラบไตที่ยังคิดปลูกเพื่อขายให้ตลาด ก็เท่ากับว่า ชาวไร่เอาชีวิตไปเสี่ยงกับความทยณะ ด้วยตลาดพืชผลนั้น อยู่ในมือของพ่อค้าส่งออกไปจนถึงบริษัทข้ามชาติ อันชาวไร่เวลานี้ ไม่อาจที่จะทำอะไรได้เลย เพื่อให้มันราคาดีขึ้นได้ หลวงพ่อคำเขียนจึงเห็นว่าหากยังเอาชีวิตไปฝากไว้กับราคาพืชผลในตลาดแล้ว ก็ยากที่ชาวไร่จะหลุดจากวงจรหนี้สินได้แน่นอนไปปลูกพืชไร่อย่างอื่น ก็มีได้ทำให้อะไรดีขึ้น ไม่ว่าพืชทดแทนนั้นจะเป็นอ้อย ปอ ยูคาลิปตัสหรือพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นที่รัฐบาลโหมโฆษณาว่า เป็นความหวังอันสดใสของชาวไร่ไม่เว้นแต่ละปี

ในทางสังคมและวัฒนธรรม ท่านก็ได้เห็นเป็นลำดับว่า การปลูกเพื่อขายนั้น ทำให้ความสัมพันธ์ในหมู่บ้านเปลี่ยนไป แต่ก่อนชุมชนหลังเขานั้น เนื่องจากปลูกเพื่อกิน ทำเพื่อใช้เองเป็นหลัก ชาวบ้านจึงต้องพึ่งพาอาศัยกันและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ของกินของใช้ที่ปลูกได้หรือหาได้ ก็เอามาแบ่งปันหรือหยิบยืมกัน แม้มาตรฐานการดำรงชีวิตจะไม่ดีนัก แต่ก็มีความสุขพอสมควร เงินไม่มีความหมายนัก แต่เมื่อมาปลูกเพื่อขาย เงินก็มามีความหมายมากขึ้น และต้องพึ่งพิงตลาดมากขึ้น ชัดสนอะไรก็ใช้เงินซื้อเอาตามตลาดหรือร้านค้า ด้วยเวลาส่วนใหญ่อยู่ในไร่ ไม่มีเวลาทำของกินของใช้เหมือนก่อน ที่เคยหาของป่ามาได้ ก็ไม่อาจทำเช่นนั้นได้สะดวกอีกต่อไป เพราะป่าถูกถางกลายเป็นไร่เกือบหมด จำต้องไปหาซื้อ

เอา การแบ่งปันหยิบยืมมีน้อยลง เมื่อเป็นเช่นนั้น ค่านิยมในเรื่องเงินตราก็มีมากขึ้น ยิ่งลงไปตลาดซื้อของมากเท่าไร ก็ยิ่งพบสิ่งล่อใจที่ชวนให้พุ่งเพื่อเกินฐานะ มีเรื่องต้องจับจ่ายใช้สอยอย่างไม่รู้ประมาณ เฉพาะที่ภูเก็ตนี้ หากใครขายมันขายพีชไร้มาได้ ก็มองออกทีเดียวคือหากไม่เมาก็ต้องใช้จ่ายกันไม่อัน จนบางคนถึงกับตั้งข้อสังเกตว่า “คนชาวไร้นั้น ถ้าเขาขายมันได้เงินได้ทองเท่าไรหรือเหมือนกับว่าอยากให้มันหมดง่าย ๆ อยากให้มันหมดไว ๆ” ก็เมื่อใช้เงินกันง่าย โดยที่รายได้ก็มีไม่มาก เนื่องจากราคาพีชผลถูกกด หนี้สินก็มีแต่จะพอกพูดขึ้นเท่านั้น

ผลเสียเหล่านี้ มีมากพอที่จะทำให้ท่านหันมาคิดถึงเรื่องการผลิตเพื่อบริโภคอย่างจริงจัง ระยะเวลาที่ท่านจึงเน้นเรื่องการพึ่งตนเอง ยิ่งกว่าการพึ่งตลาด การทำนาได้ข้าว ๑๐๐ ถึงสำหรับใช้กินนั้น ท่านเห็นว่าดีกว่าการขายมันได้เงิน ๑๐,๐๐๐ บาทเสียอีก ทั้ง ๆ ที่ข้าวจำนวนนั้นหากขายได้ก็คงไม่เกิน ๓,๐๐๐ บาท แต่ท่านก็มีเหตุผลของท่าน “เงินมันแปรสภาพง่ายกว่าข้าว สมมติได้เงินหมื่นบาท เอ้า ลูกชายไปชะ ๒,๐๐๐ บาท ลูกสาวไปชะ ๑,๐๐๐ บาท ชื้อโน้นชื้อนี้ เดี่ยวเดียวเงินหมด เงินเปิดช่องให้มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ผมจึงเห็นว่าเงินนี้ไม่มีค่า ผมว่าควรที่จะเป็นข้าว เป็นวัตถุ ที่เขาออกไว้อยู่กับวัตถุสิ่งของ... คนที่จะขายข้าวจะรู้สึกตกใจไม่เหมือนกับมีเงิน มีทอง อยากให้คนมีข้าวมีของ มีของหนัก ๆ เป็น “ครุภัณฑ์” เงินนี้มันเป็น “ลหุภัณฑ์” มันเบา มันไปไหนก็ไปด้วยง่าย ๆ สมมติว่าเรามีเงินติดตัวอยู่ ถ้ามีหนังมา ก็ใช้จ่าย ถ้ามีข้าว ก็ไม่ง่าย เอาข้าวไปขายที่ไหน ผมจึงไม่ส่งเสริมให้คนมีเงินมีทอง” ทศนะดังกล่าวแม้จะเกิดขึ้นกับท่านก่อนที่จะได้รู้จักชีวิตและงานของ ม.จ.สิทธิพร กฤดากร แต่ก็ตรงกับมติของท่านที่ว่า “เงินทองเป็นของมายา ข้าวปลาเป็นของจริง” เป็นอย่างยิ่ง

แม้ว่าการเปลี่ยนจากการปลูกพีชไร้ไว้ขาย มาเป็นการปลูกพีชผลไว้บริโภคเป็นหลักนั้น จะมีใช้เรื่องง่าย แต่อย่างน้อยท่านก็เห็นว่า เพียงการกลับมาปลูกผักกินกัน แทนที่จะซื้อเอา ก็เป็นขั้นตอนที่มีผลสำคัญต่อทัศนคติของชาวบ้าน ท่านจึงพยายามกระตุ้นให้ชาวบ้าน ทั้งที่ทำมะไฟหวานและรอบวัดป่า มาปลูกผักกิน ถึงกับจัดหาที่วัดและหาอุปกรณ์ไว้สำหรับให้ชาวบ้านใช้ปลูกผัก ที่วัดป่าสุคะโต โดยทางวัดได้ลงมือปลูกให้ดูเป็นตัวอย่างด้วย โดยเริ่มแต่ พ.ศ. ๒๕๒๘ เรียกแปลงดังกล่าว ซึ่งมีประมาณ ๒๐ ไร่ว่า “พุทธเกษตร” แสดงความมุ่งหมายที่จะนำพุทธธรรมมาเป็นหลักในการทำเกษตรกรรม แต่ท่านนั้นยังหาเพียงพอ

ไม่ จะต้องมีการรณรงค์อย่างจริงจังกว่านั้น และท่านเชื่อว่าชาวบ้านท่ามะไฟหวานมี ศักยภาพพอที่จะพัฒนาการผลิตของตนให้พ้นจากการครอบงำของระบบตลาดได้ ท่านยัง เชื่ออีกด้วยว่า ความทุกข์ของชาวบ้านอันเนื่องจากการผลิตเพื่อขาย จะผลักดันให้ชาวบ้าน มาถึงจุดที่ไม่มีทางเลือก เว้นแต่จะหันมาปลูกเพื่อกิน ชาวบ้านที่เริ่มจะเห็นจริงตามที่ท่านได้ เตือนไว้ก็มีมากขึ้น ท่านเล่าให้ฟังว่า “๒ – ๓ วันที่ผ่านมา (พ.ศ. ๒๕๒๘) มีชาวบ้านมา พุดให้ฟังว่า พอแล้วหลวงพ่อ เรื่องทำมันสำปะหลัง เรื่องข้าวโพด พอแล้ว ผมไม่เอาอีก แล้ว ผมจะปลูกมะม่วง ทำอยู่ทำกินธรรมดา ไม่คิดจะขาย ขอให้ผมใช้หนี้ เดียวนี้ เสร็จ ผมก็ จะสบาย ผมจะทำแค่นี้ ไม่คิดซื้อ คิดขาย เขาได้บทเรียนและประจวบกับคำพูดของเรา มันก็ เลยบรรจบพบกัน”

แม้ว่าข้อความในอัญประกาศนี้ ท่านจะพูดก่อนที่ราคามันจะถีบตัวสูงขึ้น นับแต่ ปลาย พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นต้นมา อันเป็นเหตุให้ชาวบ้านกลับมีความหวังกับมันสำปะหลัง ขึ้นมาใหม่ กระนั้นท่านก็ยังมองไม่เห็นว่ ในระยะยาวการปลูกมันและพืชไร่อื่น ๆ เพื่อขาย นั้น จะเป็นทางออกของชาวบ้านได้อย่างไร ดังในพ.ศ. ๒๕๓๑ ราคามันก็ได้ตกต่ำลงแล้ว

ประสบการณ์ที่ผ่านมา ทำให้ท่านหันมาเชื่อมั่นว่า ชาวบ้านสามารถจะเรียนรู้ด้วย ตนเอง แต่ไม่เพียงทัศนคติของท่านต่อชาวบ้านจะเปลี่ยนไปเท่านั้น แม้ทัศนคติต่อบทบาทของ ท่านในชุมชน ก็เปลี่ยนไปด้วย หากท่านได้กลับไปทำงานชุมชนที่ท่ามะไฟหวานอีก สิ่ง ที่ท่านจะพยายามทำเพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดที่ผ่านมาก็คือ “จะพยายามให้เขาเจริญเติบโต ขึ้นมาเอง ผมจะไม่เป็นผู้นำ จะเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลัง คอยที่จะชี้แนะนำ เท้าที่ทำมา ศูนย์เด็ก เล็กก็ดี โครงการสหกรณ์ก็ดี คล้าย ๆ ว่าเราไปยึดเยียดให้เขา ต่อไปผมจะพยายาม งานไป ซักก็ไม่ใช่ไร ขอให้มันได้กำลังใจทุกคน ได้ความคิดจากทุกคน แม้ว่าจะน้อยก็ยังดี ดีกว่าที่ เราจะไปทำกันแบบแพะชัน”

อย่างไรก็ตาม งานชุมชนที่ท่ามะไฟหวานก็ไม่ถ่วงนัก ชะดีชะร้ายอาจจะหนักยิ่งกว่า เมื่อท่านแรกไปที่นั่นเสียอีก แม้ว่า “ดงเลือด” จะไม่มีอีกแล้ว แต่ท่ามะไฟหวานก็มีใช้ชุมชน ปิดอีกต่อไป ไม่เพียงแต่ชาวบ้านจะยากจนยิ่งกว่าเมื่อ ๑๐ ปีก่อน เนื่องจากปัญหาการทำมาหากินฝืดเคืองขึ้นเท่านั้น แม้นนขี้ ญูโค้ง ก็ยังซ้ำเติมความยากจนนั้นให้รุนแรงขึ้นด้วยเป็น พาหะนำค่านิยมที่เลวร้าย ของสังคมบริโภคมาระบาดในหมู่บ้านยิ่งขึ้นทุกที นอกจาก ชาวบ้านจะต้องเสียเงินไปมิใช่น้อยสำหรับของใช้ สิ่งบันเทิง ที่ฟุ่มเฟือยในตลาด แม้กระทั่ง ของกินประจำวัน เวลานี้ ก็หันมาซื้อจากรถที่มาเร่ขายทุกเช้ากันแล้ว มิใช่จะต้องพูดถึงหนัง

เร่ที่เข้ามาดูทรัพย์ชาวบ้านได้อย่างสะดวกกว่าแต่ก่อน ยิ่งไปกว่านั้น ถนนยังเปิดโอกาสให้เจ้ามือหอยเถื่อนในอำเภอขึ้นมา “ขายเลข” ได้คล่องขึ้น โดยที่ชาวบ้านไม่ต้องลำบากลำบากไปซื้อเลขที่ตลาดแก้งคร้อ ดังแต่ก่อน อาการคลังเลขคลังหอยจึงระบาดหนักขึ้น จนกระทั่งเวลาหลวงพ่อบุญหรือทำอะไรไปที่เกี่ยวกับตัวเลข ชาวบ้านเป็นต้องเอาเลขนั้นไปซื้อหอยกันเนือง ๆ ที่ร้ายกว่านั้นก็คือ เลขเจ้ากรรม มักจะถูกเสียด้วย คนก็เลยมองว่าท่านศักดิ์สิทธิ์กันใหญ่ ส่วนโทรทัศน์ซึ่งได้แพร่เข้าไปนับแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นต้นมา ก็มีผลเสียมิใช่น้อย การพนันขั้นต่อ “มวยตู้” แพร่หลายเป็นลำดับ ทุกเสาร์อาทิตย์ ผู้ชายเป็นต้องหยุดงานเฝ้าหน้าจอโทรทัศน์ กลางวันเป็นได้ยินเสียงเฮเชียร์มวยสนั่นไปทุกมุมบ้าน ส่วนเด็ก ก็พลอยได้รับอิทธิพลจากโทรทัศน์ไปด้วย อากัปกริยาถอดแบบจากภาพยนตร์ จนหลวงพ่อบอกปากว่า “นิสัยของเด็กเดี๋ยวนี้ไม่เหมือนสมัยก่อน ทำท่ากริยามารยาทเหมือนกับแพชชั่น เหมือนกับแสดงหนัง เด็กเที่ยวเล่นตามถนนหนทาง มีแต่แสดงท่าในโทรทัศน์ ทั้งการเดิน การพบปะหม่อมมิตรเพื่อนฝูง เป็นอย่างนั้นไปหมด” นอกจากอาการก้าวร้าวอันเนื่องจากโทรทัศน์แล้ว ความก้าวร้าวของเด็กยังเป็นผลมาจากการขาดความอบอุ่น พ่อแม่ไม่สนใจเลี้ยงดู เลี้ยงไม่เป็น หรือไม่ก็เลิกเลี้ยงไป ซึ่งมีอยู่มาก

ทั้งหมดนี้ เป็นปัญหาใหม่ ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นที่ท่ามะไฟหวาน สมัยที่ท่านมาอยู่ครั้งแรก หากท่านจะกลับไปทำงานชุมชนที่นั่นใหม่เป็นคำรับรอง ท่านจะต้องถูกทำทนายจากปัญหาเหล่านี้ มิใช่น้อย หลายเรื่องท่านก็ยังไม่เห็นทางแก้ บางเรื่องก็พอมีหวังจะแก้ได้ และอีกหลายเรื่อง ท่านเชื่อว่า ปัญหาจะบิบครั้งให้ชาวบ้านเรียนรู้และเติบโตด้วยตนเอง อาทิ ปัญหาหนังเร่ ซึ่งนอกจากจะสิ้นเปลืองเงินทองของชาวบ้าน ทำให้คนเจ็บไข้เพราะอดหลับอดนอนตากน้ำค้างทั้งคืนแล้ว ยังเป็นสาเหตุให้มีการกระทบกระทั่งกัน จนถึงวิวาทชกต่อยกัน “ธรรมชาติจะสอนเขาเอง เราสั่งเขาไว้ไม่อยู่ อย่างบ้านหนองแก สมัยก่อน ถ้าหนังเร่เข้ามา โอ้ ตื่นหูตื่นตาทั้งคนเฒ่าคนแก่ ลูกเล็กเด็กแดง เดี่ยวนี้ หนังเร่ไปกางผ้า ไม่มีใครเข้าท่ามะไฟตอนนี้ยังไม่อึม กำลังประสบใหม่ ๆ ก็กระตือรือร้น อีกสักหน่อยก็คงจะตื่นตัวเอง เดี่ยวนี้ ก็มีแนวโน้มต่อต้านหนังเร่ที่ท่ามะไฟแล้ว กำนันผู้เฒ่าผู้แก่ก็เห็นพิษเห็นภัยของมันแล้ว แต่คนมืดบอดอยู่มองไม่เห็น บทเรียนจะสอนเขา หากมีการตีกัน จนฆ่ากันตายสักศพสองศพ นั้นแหละ เขาจะรู้”

บ้านหนองแกที่ท่านพูดถึงนี้ คือ บ้านเดิมของท่าน ซึ่งท่านได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคู่กับหลวงพ่อบุญธรรม ซึ่งหลังจากบุกเบิกวัดป่าสุคะโตแล้ว ได้กลับไปเป็นเจ้าอาวาสที่นั่น

แต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ หนองแกเป็นอีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจมาก เพราะปัจจุบันได้กลายเป็น หมู่บ้านที่อบายมุขแทบไม่มารั้งความเลย โดยที่ชาวบ้านมีความสามัคคี ร่วมกันทำกิจกรรม ส่วนรวมอย่างแข็งขัน เยาวชนก็กลับเข้าหาวัด อันมีหลวงพ่อบุญธรรมเป็นหลักยึดที่สำคัญ ศิลปวัฒนธรรมที่ บ้านได้รับการเชิดชู เช่นเดียวกับการเคารพนับถือสติปัญญาของคนเฒ่า คนแก่ในหมู่บ้าน การปฏิบัติกรรมฐานมีความหมายต่อวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น งาน พัฒนาที่นี้มีอนาคตที่จะไปได้ไกลด้วยมีพื้นฐานดี ดังธนาคารข้าวก็ตั้งขึ้นที่นั่น เป็นแห่งแรก ในอำเภอ สภาพการณ์ที่ว่ามานี้ น่าสนใจยิ่งกว่าการที่หมู่บ้านนี้ได้รับเลือกเป็นหมู่บ้าน วัฒนธรรมของจังหวัด และชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนาในระดับจังหวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ และได้รางวัลรองชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนาในระดับเขต ในปีเดียวกัน ประสบการณ์ในอดีตของหลวงพ่อดำเขียน ทั้งที่ท่ามะไฟหวานและหนองแก จะเป็น บทเรียนให้ท่านสามารถสร้างหมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ตามแบบฉบับของท่าน^๒ ขึ้นที่ท่ามะไฟหวานได้หรือไม่ เป็นสิ่งที่น่าจับตาตอกันต่อไป หากปัจจัยอำนวยให้ท่านกลับไป ทำงานที่นั่นได้อีก^๓

บทเรียนจากชีวิตและงานของ หลวงพ่อดำเขียน

ท่ามะไฟหวานในวันนี้ ยังมีความทุกข์ยากประดังอยู่ในชีวิตจิตใจของชาวบ้าน แต่ การที่หลวงพ่อดำเขียนสามารถเปลี่ยนแปลงหมู่บ้านนั้นให้มาเป็นชุมชนที่สงบเรียบร้อย ผิด กับอดีตเมื่อทศวรรษที่แล้วอย่างสิ้นเชิงทั้ง ๆ ที่ท่านมีโอกาสดำเนินงานจริงจังที่นั่นเพียงไม่กี่ปี นับได้ว่าเป็นความสำเร็จของท่านอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ สิ่งนี้ มิได้มีความหมายแต่เฉพาะ ชาวบ้านท่ามะไฟหวานเท่านั้น หากยังมีคุณค่าต่อพระภิกษุสงฆ์และผู้ใฝ่การพัฒนาชุมชน ประสบการณ์ของท่านได้บ่งชี้ว่าวัดและสถาบันสงฆ์ยังมีความสำคัญสำหรับการฟื้นฟูชนบท ปัจจุบันให้กลับขึ้นมามีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ได้อีก บทบาทของภิกษุสงฆ์ที่สืบทอดกันมาตาม ประเพณี การสอนธรรม และการเป็นผู้นำชุมชนนั้น แม้ทุกวันนี้ ก็ยังมีพลังในการ เสริมสร้างชุมชนได้อีก ดังหลวงพ่อดำเขียนได้เป็นตัวอย่างในการต่อสู้กับอบายมุขและ ความร้าวฉานในชุมชนอย่างได้ผล แต่ท่านนั้นยังหาพอเพียงไม่สำหรับสังคมปัจจุบัน ความ ทุกข์ยากของชนบท ยังเป็นผลมาจากการคุกคามของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ตลอดจนกลไกเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์จำเพาะแก่คนส่วนน้อยที่มีอำนาจและความรู้

ดังนั้นนอกจากอบายมุขแล้ว เรายังจำต้องรณรงค์ต่อสู้กับความยากจนขั้นแค้นเอาไรต์เอาเปรียบหนี้สิน และค่านิยมแบบสังคมนิยมที่ระบาดเข้ามาในชนบท บทบาทใหม่ของพระภิกษุ อันได้แก่งานพัฒนาชุมชน จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับชนบท อันวัดและพระภิกษุพึงให้ความสนใจแต่การที่พระจะมีบทบาทดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมกับสมณสาธิตของท่านและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคม ก็ไม่ใช่ของง่าย เพราะอดีตที่ผ่านมาได้สั่งสมประสบการณ์และบทเรียนด้านนี้ให้แก่พระสงฆ์ ซึ่งผิดกับบทบาททางธรรมที่ถ่ายทอดกันมานานหลายศตวรรษ นี้ ภาระที่ เป็นสาเหตุหนึ่งทำให้หลวงพ่อบ้างเขียนไม่ประสบความสำเร็จในการยกระดับความเป็นอยู่ของชาวบ้านเท่าที่ควร ในยามที่มีความรู้และปรีชาญาณ ด้านการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ยังมีอยู่จำกัด ทักษะความสามารถด้านนี้ จะมีได้ก็ต่อเมื่อมีการลองผิดลองถูก และหลวงพ่อบ้างเขียนก็ได้ทำเช่นนั้นมาแล้ว ๖ ปี แห่งประสบการณ์งานพัฒนาชุมชนที่ทำมาไฟหวานได้ให้บทเรียนแก่ท่านมิใช่น้อย ย่างก้าวต่อไปของท่านในงานพัฒนาชุมชนตามที่ท่านดำรินั้น จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนรุ่นเราและคนรุ่นต่อไป แม้นั้นจะเป็นประสบการณ์ในชุมชนเล็ก ๆ เพียงแห่งเดียวเท่านั้นก็ตาม แต่ไม่ว่าโอกาสเช่นว่านั้นจะมีหรือไม่มีในอนาคต สิ่งที่หลวงพ่อบ้างเขียนได้ทำไปแล้วในอดีตและที่ได้คิดออกมาดัง ๆ ใน ปัจจุบันก็เป็นสิ่งล้ำค่าที่ควรแก่การลำดับรับฟังเป็นอย่างยิ่ง

สิ่งที่เราเห็นได้อย่างชัดเจนจากชีวิตและงานของท่านก็คือ คุณค่าของการพัฒนาชีวิตด้านใน ในฐานะที่เป็นพื้นฐานของงานพัฒนาชุมชนสำหรับหลวงพ่อบ้างเขียน ศาสนธรรมหรือคุณค่าทางจิตใจอันเข้าถึงได้ด้วยกรรมฐานและการพัฒนาชีวิตในด้านนั้น เป็นทั้งแรงผลักดัน ให้ท่านเข้ามามีบทบาทในงานพัฒนา และยังเป็น แนวทาง ในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ถึงซึ่งความสงบสุขอย่างแท้จริงในทุกด้าน มิใช่ทฤษฎีหรืออุดมการณ์ หากเป็นจิตใจที่คลายจากกิเลสตัณหาและความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนต่างหาก ที่ทำให้ท่านใฝ่ในการเกื้อกูลชาวบ้านที่ทุกข์ยาก จิตใจที่ประจักษ์ถึงความเป็นจริงของชีวิต ทำให้ท่านยืนหยัดไม่หวั่นไหวต่อการคุกคามของผู้มุ่งร้าย และจิตใจที่เข้าถึงสาระที่แท้จริงของชีวิต ทำให้ท่านเห็นคุณค่าแห่งความสุขจากธรรม สันโดษ และความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ซึ่งแต่เดิมนั้นไม่เคยอยู่ในความคิดของท่านมาก่อนเลย คุณค่าแห่งสันโดษในระดับปัจเจกบุคคลนี้เองที่ท่านแปรออกมาเป็นคุณค่าแห่งการผลิตเพื่อบริโภค และพออยู่พอกินในระดับสังคม ซึ่ง

ท่านถือเป็นหลักในการพัฒนาชุมชน อันเป็นการทวนกระแสค่านิยมในเรื่องผลิตเพื่อขาย และการเพิ่มพูนความมั่งคั่งอย่างไม่รู้จักพอโดยแท้

อันที่จริง การพัฒนาชีวิตด้านในและการพัฒนาชุมชน ในทัศนะของท่านล้วนรวมลง อยู่ที่หลักการหนึ่งเดียวคือ หลักการพึ่งตนเอง การปฏิบัติกรรมฐานนั้นย่อมเป็นไปเพื่อให้บุคคลสามารถพึ่งพิงสติปัญญาและคุณธรรมภายในตน มิใช่พึ่งผีसागเทวดาหรือบุคคลอื่น สามารถมีความสุขจากภาวะภายในอันเรืองรองด้วยปัญญาและลุ่มลึกด้วยจิตสงบ มิใช่เสพเสวยความสุขจากวัตถุสมบัติ ลาภ ยศ สรรเสริญจากภายนอก ส่วนการพัฒนาชุมชนนั้น ก็มุ่งให้ชุมชนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้โดยเฉพาะในด้านปัจจัย ๔ อิงกับตลาดเงินตราอันน้อยลง จนเป็นอิสระได้ในที่สุด สำหรับท่าน การดำเนินชีวิตส่วนบุคคลและชีวิตของสังคม หากมิได้เป็นไปโดยพึ่งตนเองเป็นหลักแล้ว ย่อมถึงซึ่งความวิบัติในที่สุด ในระดับปัจเจกบุคคล เขาย่อมไร้ความสุข ขาดหลักยึดและเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ก็ถูกเบียดเบียน ตลอดจนเบียดเบียนตนเอง จนถึงกับคุ้มคลั่งฆ่าตัวตาย ในระดับสังคมชุมชนนั้นยอมตกเป็นเหยื่อของระบบที่เอารัดเอาเปรียบ ผู้คนแตกสามัคคีทะเลาะวิวาท หากความสงบสุขมิได้ ทั้งบุคคลและสังคมจะมีความสุขได้ ต่อเมื่อหันมาพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

หลวงพ่อบอกได้ให้ความสำคัญแก่หลักการนี้ โดยตลอด และเมื่อประยุกต์หลักการนี้ ในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม ท่านจึงเห็นความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างกรรมฐานกับการพัฒนา อันคนทั่วไปมักมองไม่เห็น ท่านจึงเป็นพระกรรมฐานที่ไม่เหมือนผู้อื่น และเป็นนักพัฒนาที่ต่างจากคนทั่วไปในวงการ ในทางปฏิบัติ ท่านก็พยายามดำเนินตามหลักการนี้ ในทุกด้าน แม้งานชุมชนของท่านจะต้องข้องเกี่ยวกับระบบราชการมาก แต่ท่านก็ไม่เคยคิดหวังว่าระบบนี้ จะเป็นที่พึ่งพิงได้อย่างแท้จริงเลย ท่านเห็นว่าเราควรพึ่งพิงระบบต่าง ๆ ของสังคมให้น้อยที่สุด ยิ่งระบบสื่อสารมวลชนในปัจจุบันด้วยแล้ว ท่านถึงกับวิพากษ์เอาไว้ว่า “ผมไม่คิดเลยว่าสื่อมวลชนมันจะนำเราไปถึงความสุขเกษมได้จริง ๆ โฆษณามันทำให้เราเป็นทาสของสินค้า ชีวิตมันต้องรีบ ๆ ง่าย ๆ ไม่ต้องไปวิ่งแข่งและก็ไม่จำเป็นต้องไปวุ่นวุ่นวายเอาโน่นเอานี้ สันโดษ พอกินพออยู่”

เมื่อคราวที่เกิดรัฐประหาร ๙ กันยายน ๒๕๒๙ ที่กรุงเทพฯ ชาวใต้แพร่ไปถึงวัดป่าสุคะโต มีลูกศิษย์ผู้หนึ่งถามท่านว่าเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เราไม่อาจหวังได้ว่ารัฐบาลจะช่วยให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้ เพราะแม้แต่รัฐบาลเองก็ยังเอาตัวไม่รอด ต้องถูก

ปฏิวัดรัฐประหารอยู่เสมอ ถ้าเช่นนั้นเราจะหวังอะไรได้บ้าง ที่จะช่วยให้สังคมดีขึ้น ท่านตอบว่า เราหวังที่จะทำอะไรไม่ได้เลย เราต้องหันมาพึ่งตัวเราเอง

คำกล่าวเช่นนี้ แม้จะสั้น แต่ก็สำคัญยิ่งสำหรับโลกยุคปัจจุบัน ยุคที่ผู้คนล้วนล่าพองในความเฉลียวฉลาดของตน แต่ลึก ๆ กลับไร้สมรรถนะในการพึ่งตนเอง ผากชีวิตจิตใจไว้กับสิ่งภายนอก บุคคล คณะบุคคล ตลอดจนระบบสังคมจะนำความสุขมาให้ตนได้ หรือนำสังคมไปสู่สันติสุขได้ ยุคที่ระบบการศึกษาไม่ได้ช่วยให้เราสามารถตัดสินใจด้วยสติปัญญาของเราเอง และทำการต่าง ๆ อย่างเป็นตัวของตัวเอง เพราะเราถูกสอนมาให้เป็นข้าราชการ (ทั้งในระบบและนอกระบบ) ยอมรับอาณัติของผู้บังคับบัญชาหรือผู้ที่มีสถานะเหนือกว่า ซึ่งเราเชื่อว่ามีสติปัญญาและอำนาจมากกว่าเรา ตลอดจนถูกกล่อมให้ยอมสยบกับระบบสังคมอย่างสิ้นเรี่ยวสิ้นแรง ระบบการแพทย์ก็ทำให้เราขาดความเชื่อมั่นในการดูแลรักษาตนเอง เห็นหมอและยา ว่ามีความสำคัญต่อสุขภาพของเรายิ่งกว่าตัวเราเอง ระบบการเมืองก็กดเราให้ศิโรราบต่อรัฐและอำนาจส่วนกลางจนไม่เห็นพลังที่แท้จริงในตัวเราและในท้องถิ่นของเรา ยิ่งระบบเศรษฐกิจด้วยแล้ว โครงสร้างที่มุ่งผลิตเพื่อขายและพัฒนาเพื่อส่งออก ทำให้ชีวิตของเราต้องผูกติดกับตลาด อย่างไม่อาจเป็นไทแก่ตัวได้ ระบบเหล่านี้ ได้ลดค่าปัจเจกบุคคลให้กลายเป็นฟันเฟืองตัวน้อย ๆ ที่มีความหมายเพียงแต่เป็นกลไกให้แก่เครื่องจักรใหญ่เท่านั้น ทั้งยังทำให้ชุมชนทั้งหลาย แม้จะมีอำนาจทางเทคโนโลยีและการผลิตที่ยิ่งใหญ่ แต่โดยเนื้อแท้แล้วกลับอ่อนเปลี้ย ต้องพึ่งพิงกลไกต่าง ๆ ของระบบที่ใหญ่กว่าเป็นทอด ๆ จนกลายเป็นเหยื่อของระบบนั้นไปโดยไม่รู้ตัว เวลานี้ คนไทย หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด กรุงเทพฯ และเมืองไทย ทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นดังที่ว่ามีมาใช้หรือไม่ ในยุคเช่นนี้ ปัจเจกบุคคลและสังคมจะดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีและสามารถกำหนดชะตากรรมของตนอย่างเป็นตัวของตัวเองได้ ต่อเมื่อหันกลับมาให้ความสำคัญแก่ศักยภาพแฝงเร้นภายในตนและแปรให้เป็นสมรรถนะเพื่อการพึ่งตนเองในทุกระดับ เราจะกลับมาพึ่งตนเองด้วยวิธีการใดก็แล้วแต่ สำหรับหลวงพ่อคำเขียนนั้น ท่านยอมถือเอาศาสนธรรมเป็นปัจจัยในการพึ่งตนเอง ทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม ดังท่านเคยกล่าวว่า “คนส่วนมากต้องสตาร์ทชีวิตขึ้น ด้วยหลักของศาสนา ก่อน จึงจะรู้จักการพึ่งตนเอง ถ้าไม่มีหลักของศาสนาเข้าไปครองใจเรา มันว่าเหว มันไม่หนักแน่น และก็ไม่เห็นทิศทาง ถ้ามีธรรมในใจ ได้สัมผัส รู้จักคุณค่าของศาสนา จิตใจไม่หลงไหลกับวัตถุ สิ่งแวดล้อมซักรูป มันก็หนักแน่น ... มันก็มีแนวโน้มที่จะเป็นการพึ่งตนเอง”

ไม่เพียงแต่งานและความคิดของท่านเท่านั้น แม้ชีวิตของท่านก็น่าสนใจยิ่ง เป็นชีวิตที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การหักเหเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้งล้วนแล้วแต่มีคุณค่าทั้งต่อตัวท่านเองและต่อผู้อื่นมากขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้ ก็เพราะท่านพยายามเรียนรู้อยู่เสมอ ไม่ยอมหยุดนิ่ง แม้จะประสบกับความสำเร็จในแต่ละระดับชั้น ก็เปิดใจกว้างต่อสิ่งใหม่อยู่เสมอไม่ขาด แม้บางครั้งสิ่งใหม่นั้นจะบั่นทอน หรือคลอนแคลนสถานะเดิมอันน่าพิศมัยก็ตามหากท่านลำพองใจกับความเป็นอมรรวมที่มีชื่อเสียงแต่ยังหนุ่มแน่นเป็นที่นับหน้าถือตาของผู้คนทั่วไปแล้ว และปิดหูปิดตาตัวเองแล้ว โหนเลยท่านจะมีโอกาสเข้าถึงธรรม อันสูงส่งยิ่งกว่าคาถาอาคมได้ ไม่ใช่เรื่องง่ายเลยในการที่บุคคลหนึ่งจะยอมรับว่าความเชื่อที่ตนยึดถือมานานนั้นเป็นของหลอกลวง และความสำเร็จที่ตนเสพเสวยนั้นเป็นผลจากความมกมาย แต่แล้วท่านก็กล้าละทิ้งความเป็นอมรรวมที่รุ่งโรจน์มาเป็นพระกรรมฐานธรรมดา ละทิ้งชีวิตที่มีฐานะ มาสู่ชีวิตที่เรียบง่ายสันโดษอันเป็นชีวิตซึ่ง “ก่อนบวชไม่คิดเรื่องนี้ เลย ก่อนบวชจะเอาให้ดีกว่าคนทั้งโลก พอผมมาเข้าใจธรรมะ ความคิดก็เปลี่ยนไป แต่ก่อนผมก็ทำกินกินเอง แต่ก็หวังร้ายหวังรวย หาที่ไรที่นา พอผมมาเข้าใจธรรมะ ความคิดก็เลยกลับทันทีเลย”

และเมื่อเป็นพระกรรมฐานแล้วท่านก็หาได้หยุดแต่เพียงเท่านั้น ด้วยจิตใจที่เปิดกว้างนี้เอง ท่านจึงตระหนักว่า พระกรรมฐานอย่างท่านจะจำกัดบทบาทแต่เพียงเฉพาะการพัฒนาจิตใจในระดับปัจเจกบุคคลหาได้ไม่ หากจะต้องเกื้อกูลให้ชุมชนยกระดับทางด้านความเป็นอยู่เพื่อพัฒนาชีวิตและจิตใจในระดับสังคม จุดนี้เองที่ทำให้ความเป็นพระกรรมฐานของท่านมีลักษณะพิเศษออกไป จากแบบแผนประเพณีเดิม นี้ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ท่านไม่เคยคิดมาก่อน

แม้เมื่อมาทำงานพัฒนาแล้ว ท่ามะไฟหวานก็ให้บทเรียนแก่ท่านอีก บัดนี้ ท่านได้มาถึงบทสรุปว่า ท่านจะทำตนเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาให้ชาวบ้านดังแต่ก่อนนั้น หาได้ไม่ หากควรทำหน้าที่เพียงให้คำปรึกษาแนะนำ โดยที่ชาวบ้านนั่นเองควรเป็นหลักในการเปลี่ยนแปลงชุมชน ถึงที่สุดชาวบ้านก็ต้องพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ในชุมชนของเขาเอง

ช่วงเวลา ๖ ปี ท่านได้เปลี่ยนแปลงท่ามะไฟหวานเป็นอันมาก แต่ขณะเดียวกัน ท่ามะไฟหวานก็เปลี่ยนแปลงท่านมิใช่น้อย โดยที่การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดของท่านนั้นก็มิคุณค่าและเป็นบทเรียนให้แก่เราท่านทั้งหลาย ไม่ว่าจะป็นนักปฏิบัติธรรม ผู้ปรารถนา

ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตด้านใน หรือนักพัฒนา ผู้ปรารถนาการเปลี่ยนแปลงของสังคม
รวมตลอดถึงภิกษุสงฆ์และฆราวาสทั้งหลาย

วันนี้ การเปลี่ยนแปลงของหลวงพ่อดำเขียนและบ้านท่ามะไฟหวานยังไม่ถึงที่สุด
ประสบการณ์ภายนอกหน้าของท่าน เชื่อว่าจะยังคงอุดมไปด้วยคุณค่าสำหรับผู้ใฝ่ในอุดมคติ
ของชีวิตและสังคม ตลอดจนสำหรับสังคมไทยทั้งมวล แต่คุณค่าดังกล่าวจะงอกเงยได้อย่าง
แท้จริงต่อเมื่อเราท่านทั้งหลาย มิเพียงแต่เฝ้าดูสิ่งที่ท่านจะทำต่อไปเท่านั้น หากเข้าร่วมเป็น
ส่วนหนึ่งในการยกระดับชีวิตจิตใจของบุคคล และสังคมไปพร้อม ๆ กับท่านด้วย หากทำ
ได้เช่นนั้น คุณประโยชน์มิเพียงแต่จะเกิดแก่สังคมส่วนรวมเท่านั้น หากยังมีความหมายต่อ
หลวงพ่อดำเขียนเองด้วย เพราะท่านเองก็ปรารถนาจะเรียนรู้จากเรา เช่นเดียวกับที่เราได้
เรียนรู้จากท่านมาแล้ว